

**ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

DOKTORA TEZİ

SAVAŞ ÖZGÜRSOY

**HATAY İLİNDE ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK
ANALİZİ**

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

ADANA, 2006

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HATAY İLİNDE ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK
ANALİZİ

SAVAŞ ÖZGÜR SOY

DOKTORA TEZİ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Bu tez 29/09/2006 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından Oybirliği İle Kabul Edilmiştir.

İmza.....

Prof. Dr. Şinasi AKDEMİR
DANIŞMAN

İmza.....

Prof. Dr. Ahmet CANBAŞ
ÜYE

İmza.....

Prof. Dr. Haydar ŞENGÜL
ÜYE

İmza.....

Yrd. Doç. Dr. Erdal DAĞISTAN
ÜYE

İmza.....

Yrd. Doç. Dr. Cahit GÜNGÖR
ÜYE

Bu tez Enstitümüz Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında hazırlanmıştır.

Kod No:

Prof.Dr. Aziz ERTUNÇ

Enstitü Müdürü

Bu Çalışma Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Tarafından Desteklenmiştir.

Proje No: ZF2004D29

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖZ

DOKTORA TEZİ

**HATAY İLİNDE ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜNÜN
EKONOMİK ANALİZİ**

SAVAŞ ÖZGÜR SOY

**ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARIM EKONOMİSİ ANA BİLİM DALI**

Danışman : Prof.Dr. Şinasi AKDEMİR
Yıl : 2006, Sayfa: 73

Jüri : Prof.Dr. Ahmet CANBAŞ
: Prof.Dr. Haydar ŞENGÜL
: Yrd.Doç.Dr. Erdal DAĞISTAN
: Yrd.Doç.Dr. Cahit GÜNGÖR

Zeytin ve zeytinyağı işletmelerinin ekonomik analizini yapmak, zeytin ve zeytinyağı üretim maliyetlerini hesaplamak ve üreticilerin pazarlamada karşılaştıkları sorunları ortaya koymak amacıyla gayeli örnekleme yoluyla belirlenen, 61 adedi zeytin, 7 adedi zeytinyağı işletmesinden, 2004 yılı üretim dönemine ait olmak üzere anket yoluyla elde edilen birincil verilerle yapılan bu araştırmada; işgücü, sermaye verimliliği ve üretim maliyetleri bakımından işletmeler arasında büyük farklılıklar olduğu görülmüş, söz konusu bu farklılıkların; işletme büyüklüklerinden, işletmelerde uygulanan üretim tekniklerinden ve işletmecilerin pazar koşullarını değerlendirmedeki tutumlarından kaynaklandığı belirlenmiştir. İlaçlama, sulama, gübreleme, bakım, hasat gibi üretim süreçlerinde yapılan hatalı uygulamalara ve yıldan yıla yaşanan dönerselliğe rağmen, zeytin yetiştiriciliği, Bölge üreticilerinin en önemli gelir kaynağıdır. İncelenen işletmeler ortalaması olarak zeytin üretim alanı 78 dekar, zeytin ağacı sayısı 726 adet, zeytin üretim miktarı 32 ton, tarımsal gelir 17,8 bin YTL, öz sermaye karlılığı %32.9, yatırım sermayesi karlılığı ise % 34.1 olarak hesaplanmıştır.

Bölgede zeytin işleme süresinin ekim ayında başlamak üzere 3 ay, işletme başına ortalama zeytin işleme miktarının ise 347 ton olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zeytin, Tarımsal Gelir, Üretim Tekniği

ABSTRACT

Ph.D THESIS

ECONOMIC ANALYSIS OF OLIVE FARMING AND OLIVE OIL SECTOR IN HATAY

SAVAŞ ÖZGÜR SOY

**DEPARTMENT OF AGRICULTURAL ECONOMICS
INSTITUTE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES
UNIVERSITY OF ÇUKUROVA**

Supervisor : Prof.Dr. Şinasi AKDEMİR
Year : 2006, Pages: 73

Jury : Prof.Dr. Ahmet CANBAŞ
: Prof.Dr. Haydar ŞENGÜL
: Yrd.Doç.Dr. Erdal DAĞISTAN
: Yrd.Doç.Dr. Cahit GÜNGÖR

In order to make an economic analyse of olive farming and olive oil sektor, to measure the production costs of the sector and the problems that olive farmers are facing during the production marketing process in Hatay. This study is made by using public survey with 61 olive farmers and 7 olive oil firms in 2004 production season, in order to represent Hatay, The study shows that there are lots of differences between labour force, productivity of capital and production costs and the reason of this differentiations are farm size, production techniques and mistakes are made by marketing process of production. However, lots of mistakes are made during medicate, irrigation, fertilization, pruning and harvesting process and effects of periodicity, olive farming is the most important income source for the farmers of this area. The average plantation area is 78 da and olive tree is 726, annual olive production is 32 tons per farm in investigated farms.

In the study area, it is found that duration of oil pressing start in October fot three mounts, The amount of average pressed oil is 347 tons per firm.

Keywords: Olive, Agricultural Income, Production Techniques

Bu çalışmayı,
Sevgili eşim Ülkü ve sevgili oğullarım Ata ve Kutay ÖZGÜRSOY'a ithaf ediyorum.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın tamamlanmasında gösterdikleri sabır, özveri ve manevi katkılarından dolayı tüm aile fertlerime teşekkürlerimi sunarım.

Bilimsel tecrübelerini ve desteğini esirgemeyen tez danışmanım Prof.Dr. Şinasi AKDEMİR'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca değerli katkı ve yardımlarından dolayı Prof.Dr. Haydar ŞENGÜL, Prof.Dr. Ahmet CANBAŞ, Yrd. Doç.Dr. Cahit GÜNGÖR, Yrd.Doç.Dr. Erdal DAĞISTAN, Yrd.Doç.Dr. Tuna ALEMDAR ve Arş.Gör. Ali BERK'e teşekkür ederim.

Anket sorularını içtenlikle cevaplayan Hatay ili zeytin yetiştiricileri ve zeytinyağı işleme tesisi işletmecilerine, katkılarından dolayı bölge Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri yetkililerine teşekkürlerimi sunarım.

ÖZ.....	I
ABSTRACT.....	II
İTHAF.....	III
TEŞEKKÜR.....	IV
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	V
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	X
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	XI
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	XII
1. GİRİŞ.....	
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	5
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	7
3.1. Materyal.....	7
3.2. Yöntem.....	7
3.2.1. Örnek Seçiminde Kullanılan Yöntem.....	7
3.2.2. İşletmelerin Ekonomik Analizinde Uygulanan Yöntem	9
3.2.2.1. Anket Formlarının Hazırlanması.....	9
3.2.2.2. Anket Uygulaması.....	9
3.2.3. Verilerin Değerlendirmesinde Uygulanan Yöntem.....	10
3.2.4. Faktör Analizi.....	12
4. ARAŞTIRMA BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	14
4.1. Coğrafi Durum.....	14
4.2. İklim Durumu.....	16
4.3. Nüfus Durumu.....	17
4.4. Tarımsal Yapı.....	18
5. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA	20
5.1. Zeytin Üretim İşletmelerine Ait Bulgular.....	20
5.1.1. İşletmelerin Ekonomik Yapısı.....	20

5.1.1.1. Ağaç Sayısı ve Zeytin Dikim Alanı.....	20
5.1.1.2. Arazi Tasarruf Şekli.....	21
5.1.1.3. Arazi Sulama Durumu ve Parsel Sayısı.....	21
5.1.2. İşletmeci.....	21
5.1.2.1. İşletmecinin Yaşı ve Deneyim Süresi.....	21
5.1.2.2. İşletmecilerin Eğitim Düzeyi.....	22
5.1.2.3. İşletmecilerin İkamet Durumu.....	23
5.1.3. İncelenen İşletmelerde Nüfus ve İşgücü Durumu.....	23
5.1.3.1. İncelenen İşletmelerde Çalışan Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	23
5.1.4. İşletmelerde Aile İşgücü Varlığı ve Kullanım Durumu.....	24
5.2. Sermaye.....	26
5.2.1. Aktif Sermaye.....	26
5.2.1.1. Çiftlik Sermayesi.....	26
5.2.1.1.(1).Arazi Sermayesi.....	27
5.2.1.1.(2).Bina Sermayesi.....	27
5.2.1.1.(3). Bitki Sermayesi.....	27
5.2.1.2. İşletme Sermayesi.....	27
5.2.1.2.(1). Alet Makine Sermayesi.....	28
5.2.1.2.(2). Hayvan Sermayesi.....	28
5.2.1.2.(3). Malzeme ve Mühimmat Sermayesi.....	28
5.2.1.2.(4). Para Sermayesi.....	29
5.2.2. Pasif Sermaye.....	29
5.3. Üretim Deseni.....	29
5.4. İşletmelerim Kooperatif veya Birliklere Üyelik Durumu.....	30
5.5. İncelenen İşletmelerde Kredi Kullanım Durumu.....	31
5.6. İncelenen İşletmelerde Masraflar.....	31
5.6.1. Değişen Masraflar.....	31
5.6.2. Sabit Masraflar.....	32
5.6.3. Üretim Masrafları.....	32
5.7. İşletme Yıllık Faaliyet Sonuçları.....	33

5.7.1. İncelenen İşletmelerde Zeytin Verimi ve Zeytin Satış Fiyatı.....	33
5.7.2. Gayrisafi Üretim Değeri (GSÜD).....	33
5.7.3. Gayri Safi Hasıla (GSH).....	34
5.7.4. Brüt Kar (BK).....	34
5.7.5. Saf Hasıla (SH).....	34
5.7.6. Tarımsal Gelir (TG).....	35
5.7.7. Rantabilite.....	35
5.8. Zeytin Üretiminde Karşılaşılan Sorunlar, Tercih Edilen Çeşitler ve Zeytin Üreticilerinin Geleceğe Yönelik Düşünceleri.....	36
5.9. Zeytin İşleme Tesislerine (Yağhanelere) İlişkin Araştırma Bulguları.....	38
5.9.1. İncelenen İşletmelerin Kuruluş Tarihleri ve Hukuki Şekilleri.....	38
5.9.2. İncelenen İşletmelerin ve Yöneticilerinin Durumu.....	38
5.9.3. İncelenen İşletmelerde Personel İstihdam Durumu.....	39
5.9.4. İncelenen İşletmelerde Kapasite Kullanım Durumu.....	39
5.10. Faktör Analizi.....	40
5.10.1. Faktör Analizi Sonuçları.....	41
5.10.2. Analizde Kullanılan Değişkenler, Tanımları ve Ortaklık Unsurları.....	41
5.10.3. Faktör Analizinde Uygulanan Testler ve Yöntemler.....	43
5.10.4. Başlangıç Çözümünde Faktörlerin Özdeğerleri ve Varyansları.....	43
5.10.5. Faktör Sayısına Karar Verme.....	44
5.10.6. Faktör Yükleri.....	46
5.10.7. Faktörlerin Yorumlanması.....	46
5.10.7.1. İşletme Büyüklüğü Faktörü.....	47
5.10.7.2. Karlılık Faktörü.....	47
5.10.7.3. Deneyim Faktörü.....	48
5.10.7.4. Sermaye Faktörü.....	48
5.10.7.5. İşgücü Faktörü.....	48
5.10.7.6. Eğitim Faktörü.....	49

6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	50
KAYNAKLAR.....	60
ÖZGEÇMİŞ.....	63
EKLER.....	64

Çizelge 3.1. İncelenen Zeytin İşletmelerinin Ağaç Sayılarına Göre Dağılımı.....	8
Çizelge 4.1. Hatay İli Belediye ve Köylerinin İlçelere Göre Dağılımı.....	14
Çizelge 4.2. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Durumu (Adet).....	17
Çizelge 4.3. Hatay İlinde İşletmelerin Genişlik Durumlarına Göre Dağılımı.....	17
Çizelge 5.1. İşletme Gruplarına Göre Zeytin Ağacı Adedi ve Zeytin Dikim Alanı.....	20
Çizelge 5.2. İşletmecinin Yaş ve Deneyimi (yıl).....	22
Çizelge 5.3. İşletmecinin Eğitim Durumu (%).....	22
Çizelge 5.4. İşletmecinin İkamet Yeri (%).....	23
Çizelge 5.5. İncelenen İşletmelerde Çalışan Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (Adet).....	23
Çizelge 5.6. İncelenen İşletmelerde Ortalama Birey Sayısı (Adet).....	24
Çizelge 5.7. İncelenen İşletmelerde İşgücü Durumu.....	25
Çizelge 5.8. İşgücünün Erkek İşgücü Birimi (EİB) Cinsinden Durumu.....	25
Çizelge 5.9. Zeytin Dikim Alanında İkinci Ürüne Yer Veren İşletmelerin Dağılımı.....	30
Çizelge 5.10. İşletmecinin Kooperatif veya Birliklere Üyelik Durumu (%).....	30
Çizelge 5.11. İşletmecilerin Üye Olduğu Kooperatifler (%).....	30
Çizelge 5.12. Üretim Sezonunda Zeytincilik İçin Kredi Kullanım Durumu (%).....	31
Çizelge 5.13. İncelenen İşletmelerde Üretim Masrafları.....	32
Çizelge 5.14. İncelenen İşletmelerde Zeytin Verimi ile Zeytin Satış Fiyatı.....	33
Çizelge 5.15. İncelenen İşletmelerde Yıllık Faaliyet Sonuçları (YTL).....	35
Çizelge 5.16. İncelenen İşletmelerin Öz Sermaye ve Yatırım Sermayesi Karlılık Oranları (%).....	35
Çizelge 5.17. Zeytincilikte Görülen Hastalık ve Zararlılar (%).....	36
Çizelge 5.18. Pazarlamayla İlgili Sorunlar (%).....	36
Çizelge 5.19. Üreticilerin Tercih Ettikleri Zeytin Çeşitleri (%).....	37
Çizelge 5.20. Üreticilerin Bölge İçin Tercih Ettikleri En Kârlı Ürün (%).....	37

Çizelge 5.21. Üreticilerin Zeytin Üretimiyle İlgili Geleceğe Yönelik Planları (%).....	38
Çizelge 5.22. İşletmecilerin Eğitim Durumu.....	39
Çizelge 5.23. Aylar İtibariyle İşlenen Zeytin, Zeytinyağı ve Prina Üretimi.....	40
Çizelge 5.24. Faktör Analizinde Kullanılan Değişkenler.....	42
Çizelge 5.25. Faktör Analizi Başlangıç Çözümünde Faktörlerin Özdeğerleri ve Varyansları.....	44
Çizelge 5.26. Faktör Analizi Sonuç İstatistiğinde Faktörlerin Özdeğerleri ve Varyansları.....	46
Çizelge 5.27. Sonuç İstatistiğinde Faktör Yükleri.....	50

ŞEKİLLER DİZİNİ

SAYFA NO

Şekil 5.1.Faktör Sayısına Karar Vermede Kullanılan Grafik.....	45
--	----

SİMGELER VE KISALTMALAR

GSH	:Gayri Saf Hasıla
BK	:Brüt Kar
SH	:Saf Hasıla
TG	:Tarımsal Gelir
EİG	:Erkek İş Günü
AB	:Avrupa Birliği
SK	:Saf Kar
TSM	:Toplam Sabit Masraflar
TDM	:Toplam Değişen Masraflar
GSÜD	:Gayrisaf Üretim Değeri
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
TKB	:Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
OTP	:Ortak Tarım Politikaları
TTK	:Tarım Kredi Kooperatifi

1. GİRİŞ

Tarım sektörü, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu ülkelerde sektör; kalkınmanın finansmanına destek olması, beslenme ihtiyacını karşılaması, gıda güvenliğini sağlaması, sanayi sektörünün ihtiyaç duyduğu hammaddeleri üretmesi ve istihdama katkıda bulunması gibi etkileriyle gelişmekte olan ülkeler için hayati öneme sahiptir. Ekonomi içerisindeki önemi yıllar itibariyle azalmasına karşın tarım sektörünün, ülkemiz ekonomisinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Nitekim, ülkemizde tarımın gayrisafi milli hasıla daki payı 1980' de % 45'lerde iken, 2005 yılında % 11'e düşmüştür. Buna karşın, Tarım sektörünün istihdamdaki payı günümüzde de oldukça yüksektir (% 34).

Ülkemiz, özellikle 1980'li yıllardan sonra hızlı sanayileşme ile birlikte tarımın öneminin nispi olarak azalması, uygulanan tarım politikalarının istikrarsızlığı, ülke bazında makro bir üretim planının gerçekleştirilememesi vb. gibi nedenlerle kendi kendine yeterli olduğu bazı ürünlerde ithalatçı duruma gelmiştir.

Ülkemizin net ithalatçısı olduğu ürünler arasında bitkisel yağlar ve yağlı tohumlar da bulunmaktadır. Türkiye, yağ bitkilerinin yetiştirilmesine uygun iklim ve toprak koşullarına sahip olmasına rağmen ve bunun doğal sonucu olarak 70'li yıllara kadar bitkisel yağlarda net ihracatçı durumda iken bir yandan üreticilerin üretim ve pazarlamada karşılaştıkları sorunlar diğer yandan nüfus artış hızının yüksekliğinden ve talep yapısında meydana gelen değişimlerden kaynaklanan talep artışı sonucunda net ithalatçı durumuna gelmiştir.

Türkiye'de ortalama 2,5 - 3 milyon ton yağlı tohum, yağ elde etmek amacıyla preslenmektedir. En çok preslenen yağlı tohum 1.35 milyon ton ile çığittir. Çığıti 750.000 ton ile ayçiçeği, 375.000 ton ile soya takip etmektedir (Gaytancıoğlu ve ark., 2004). Preslenen zeytin tohumu miktarı ise 270.000 tondur. Türkiye'nin yıllık bitkisel sıvı yağ üretimi ise 1 milyon ton düzeyinde olup bunun % 40'ı ülke içinden sağlanırken % 60'ı ise ithal edilen yağlık bitki tohumu ile hamyağdan sağlanmaktadır (Gaytancıoğlu ve ark., 2004)

Türkiye’de sıvıyağ üretiminde zeytin yetiştiriciliğinin ayrı bir önemi bulunmaktadır. Türkiye, zeytinyağı üreten ve dışsatım yapan ülkeler arasında önemli bir yere sahiptir. Dünyada 37 ülkede toplam 7.5 milyon hektar alanda ekonomik anlamda zeytin üretimi yapılmaktadır. Dünya zeytin üretim alanlarının % 95’inin Kuzey Akdeniz Bölgesinde yer aldığı görülmektedir. Dünya zeytin yetiştiriciliğine en elverişli bölge Akdeniz Bölgesi olup zeytin üretiminin yayılma alanı Türkiye, Yunanistan, İtalya, İspanya, Güney Fransa, Kuzey Afrika ve Ortadoğu’ dur. Coğrafi dağılımından da anlaşılacağı üzere Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü ülkelerde zeytin üretimi potansiyeli oldukça fazladır. Türkiye’de gerek iklim gerekse toprak özellikleri bakımından zeytin üretimi için en uygun coğrafyalardan biri konumundadır (Ayanoglu ve ark.,1998, Yavuz, 2000). Nitekim, FAO verilerine göre, 2000-2005 döneminde, Türkiye zeytin üretim alanı bakımından İspanya (% 16.1), İtalya (% 15.2) ve Yunanistan’dan (% 10.3) sonra % 8.7 ile dördüncü sırada bulunmaktadır (Ek 4).

Ülkelerin Dünya zeytin ekim alanlarında almış oldukları paylar ile zeytin üretimindeki payları birbirine paralellik göstermektedir. Nitekim, Dünya zeytin üretimi 2005 yılında 14,5 milyon ton olarak gerçekleşmiş olup 2000-2005 dönemine göre dünya zeytin üretiminin % 19’u İspanya’da, % 24’ü İtalya’da, % 14’ü Yunanistan’da ve % 8’i ise Türkiye’de gerçekleşmiştir (Ek 5).

Dünya zeytinyağı üretimi ise 2000-2005 dönemi itibariyle yıllık ortalama 2 milyon 700 bin tondur. Üretimin % 70 gibi büyük bir oranını başta İtalya, İspanya ve Yunanistan olmak üzere AB (Avrupa Birliği) ülkeleri gerçekleştirmiştir. Türkiye’nin Dünya zeytinyağı üretimdeki payı yıldan yıla dalgalanma göstermekte olup % 7 dolayındadır. Bu oranla Türkiye, dünya zeytinyağı üretiminde 4. sırada yer almaktadır (FAO,2006).

Dünya zeytinyağı üretiminde önemli paya sahip olan ülkeler aynı zamanda Dünya zeytinyağı dış ticaretinde söz sahibidir (Ek 6). İtalya ithal ettiği ham zeytinyağını işleyerek AB pazarına sunmaktadır. Türkiye’nin zeytinyağı dışsatımı yıllar itibariyle büyük bir dalgalanma göstermektedir. Ancak, yapılan çalışmalar Türkiye zeytinyağı ihracatının artma eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur (Olgun, 1992).

Türkiye’de zeytin ağacı varlığı ve zeytin üretim miktarı dikkate alındığında ilk sırayı % 80.5’lik payla Ege Bölgesi almaktadır. Ege Bölgesini, %11.8 ile Akdeniz, %6.1 ile Marmara izlemektedir. Akdeniz Bölgesindeki zeytin üretiminin % 30’unu gerçekleştiren Hatay ili bu payla Akdeniz Bölgesinde ilk sırada yer almaktadır.

2005 yılı verilerine göre Hatay ilinde 50 236 hektar alanda zeytin üretimi yapılmakta olup, ilde 4.620.528 adedi meyve veren yaşta olmak üzere toplam 7.431.095 adet zeytin ağacı bulunmaktadır. İlde yıllık 134 465 ton zeytin ve 30 000 ton zeytinyağı üretilmektedir (TÜİK, 2005). Zeytin üretimine yönelik yapılan teşvikler sonucunda, 2000-2005 döneminde, ilin zeytin dikili alanlarda %1.4, ağaç sayısında ise % 1 artış gerçekleşmiştir.

Hatay ilinde toplam tarım arazilerinin içerisinde en büyük payı %19.0 ile zeytin dikili alanlar almaktadır. İl 50 236 ha’lık zeytin üretim alanıyla Türkiye zeytinlik arazisinin % 6.5’ ini oluşturmaktadır. (Anonim, 2005). İklim ve toprak koşulları uygun olduğundan ilin bütün ilçelerinde (12 ilçe) hem zeytin hem de zeytinyağı üretimi yapılmaktadır. Hatta birçok ilçede zeytin tek ürün olarak yetiştirilmekte olup, ürün halkın birinci derecede geçim kaynağını oluşturmaktadır.

2003 yılı verilerine göre, İlde en fazla zeytin üretimi 34 372 ton ile Altınözü ilçesinde gerçekleşmiştir. Bunun 34.000 tonu zeytinyağı üretmek amacıyla işlenerek 8 200 ton zeytinyağı üretilmiştir. Bu üretim miktarı 2003 yılında il genelinde üretilen zeytinyağı miktarının %49.1’ini oluşturmaktadır. İlin zeytin ağacı varlığının % 35.3’ ünün bu ilçede bulunması nedeniyle Altınözü ilçesi zeytinyağı üretiminde önemli bir yer tutmaktadır (TKB, 2004). Aynı dönemde İlin ilçelerinden Yayladağı’nda 7 050 ton ve Samandağ’da ise 3 360 ton zeytin üretilmiştir (Anonim, 2003).

Hatay İlinin zeytin tarımı açısından en önemli sorunları; verim ve kalitenin düşüklüğü, üretimdeki dönemsellik ve buna bağlı olarak üretici gelirlerinde yıldan yıla görülen istikrarsızlık, zeytin üretimi yapılan işletmelerin % 90’ının küçük işletmelerden oluşması (50 dekarın altında), tarım alanlarının dağınık ve parçalı olması, ekonomik ömrünü tamamlamış yaşlı zeytin ağaçlarının çoğunlukta olması, bilinçsiz ve yetersiz gübre ve ilaç kullanımı ve bütün bunların sonucu olarak düşük gelir şeklinde sıralanabilir. Bu sorunlara ek olarak, bölgede, ekstansif üretim

yapılması, sulama ve budamadaki bilinçsizlik, üretilen zeytinlerin genelde üretimin yapıldığı yörede faaliyet gösteren, klasik sistemle çalışan ve düşük kapasiteli yağhanelerde işlenmesi, bu yağhanelerde yeterli kalite ve standartların olmaması, üretici ile tüketici arasında aracı sayısının fazla olması ve pazarlama organizasyonundaki olumsuzlukları söyleyebiliriz.

Dikim alanı ve üretim açısından Türkiye genelinde önemli bir paya sahip olması, kapladığı alan bakımından ilin en önemli ürünü olması, ilin hemen hemen bütün ilçelerinde üretilmesi, hatta bazı ilçelerde köylünün tek geçim kaynağı durumunda bulunması gibi nedenlerle zeytin ve zeytinyağı sektörü ilin ekonomisinde önemli bir yer tutmasına rağmen yukarıda açıklanan nedenlerle ilde zeytin ve zeytinyağı sektörü arzulanan düzeyde değildir.

Sonuç olarak altyapı ve iklim koşulları bakımından Türkiye'nin en elverişli bölgelerinden biri olması, üretim artışının teşvik edilmesi, yöre halkının tek geçim kaynağı olması, ilin bütün ilçelerinde yoğun bir şekilde yetiştirilmesine ve üretim ve pazarlamada karşılaşılan bunca soruna rağmen araştırma bölgesinde konu üzerinde yeterli çalışma yapılmamıştır. Yapılan çalışmalarda ise daha çok konunun teknik yönü ele alınmıştır. Konunun önemi de göz önüne alınarak böyle bir çalışma yapılmasına gerek duyulmuştur.

Bu çalışmanın temel amaçları;

1. Zeytinciliğin mevcut durumunun ortaya konulması,
2. Zeytin üreten işletmelerin işletme faaliyet sonuçlarının belirlenmesi,
3. İşletmelerin faaliyet sonuçlarına etki eden faktörlerin saptanması,
4. Üretim ve pazarlamada karşılan sorunların belirlenmesi olarak özetlenebilir.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Zeytin tarımı ve zeytinyağı üretimini konu alan araştırmalardan bazıları kronolojik sıraya göre aşağıda incelenmiştir.

Oktar ve ark (1983), “Zeytinyağı ve Teknolojisi” adlı çalışmalarında Türkiye’de zeytincilik ve zeytinyağının durumu, sınıflandırılması ve tarihçesi ile zeytinyağının üretiminden pazarlanmasına kadar olan süreçle ilgili ayrıntılı bilgiler vermişlerdir.

Nas ve ark (1988), “Zeytinyağı Üretim Teknolojisi” adlı çalışmalarında zeytin tarımının önemi ve üretiminin coğrafi dağılımı konusunda incelenmiştir. Bölgeler bazında zeytinyağı sektörünün durumu ve üretim teknolojisi hakkında tesbitlerde bulunmuşlardır. Ayrıca zeytinyağı kalitesine etki eden faktörleri tesbit ederek çözüm önerileri getirmişlerdir.

Çolakoglu (1989), “Güneydoğu ve Doğu Akdeniz İlleri Zeytinyağı Sanayinin Bugünkü Durumu” adlı araştırmasında, Türkiye zeytinyağı sanayinin tarihi gelişimi ve genel durumu ile Akdeniz bölgesinde zeytincilik yapılan bölgelerdeki zeytinyağı sanayinin yapısını ayrıntılı olarak incelemiştir.

Ersoy (1991), “Zeytinyağları ve Prina Yağlarının Sınıflandırılması Kalite ve Sağlık Kriterleri” adlı araştırmasında ulusal ve uluslararası ticari standartlarda ve gıda kodeksinde zeytinyağının ve prina yağlarının isimlendirilmeleri ve tanımlanmaları konularını işlemiştir.

Aksoy (1996), “Bitkisel Yemeklik Yağ Sanayi” adlı makalesinde Türkiye’deki yağ sanayinin mevcut durumu ve kapasitesi, üretim ve ticaret hacmiyle ilgili ayrıntılı bilgiler vermiştir.

Eraslan (1998), “Türkiye Bitkisel Yağ Sanayinin Genel Durumu” adlı araştırmasında Sektörün içinde bulunduğu durumu ortaya koymuştur.

Özçelik ve Evranuz (1998), “Yağlı Tohumlarda Lipid Oksidasyonu, Etkili Faktörler ve Ölçüm Yöntemleri” adlı araştırmalarında, yağ içeriği yüksek gıdalarda kötü tat ve aroma oluşumuna neden olan lipid oksidasyonu, su aktivitesi, sıcaklık, metaller, enzimler, ışık ve öğütme ile çeşitli antioksidanların etkilerini özellikle yağlı tohumlar açısından incelemiştir.

Ayanoğlu ve ark (1999), Hatay İlinin, Türkiye zeytin ve zeytinyağı üretimindeki yeri ve önemini araştırmışlardır.

Dölekoğlu (2000), “Türkiye Zeytinyağı Dışsatımının Analizi” adlı çalışmasında zeytinyağı sektörünün dünyadaki üretim, tüketim ve dış ticareti ile sektörün Türkiye’deki iç talep ve dış satımının analizini yapmıştır.

Yavuz ve Gürbüz (2000), “Türkiye Zeytin ve Zeytinyağı Sektörünün Üretim ve Pazar Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri” adlı çalışmalarında, Türkiye’ nin zeytin ağacı ve zeytin işletme sayısı itibarıyla dünyanın önemli zeytinyağı üreticisi ülkelerden biri olmasına rağmen ticaret hacminde ve üretim kapasitesinde arzulanan yerde olmadığını ve zeytincilik işletmelerinin parçalı yapısının üretime etkilerini ortaya koymuşlardır.

Artukoğlu (2003), “Türkiye ve AB’de Zeytinyağına İlişkin Son Uygulamaların Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında, Türkiye’ de zeytinyağı sektörünün genel görünümünü ve uygulanan politikaları, AB ile karşılaştırmalı olarak inceleyerek zeytinyağı sektörünün geleceğine yönelik öngörülerde bulunmuştur.

Gökçe (2003), “Türkiye’de Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sektörünün Üretim Öncesi Sorunları Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmasında sektörün içinde bulunduğu sorunlardan üretim öncesi nedenlerden kaynaklananlarını sistematik olarak inceleyerek çözüm önerileri getirmiştir.

Olgun (2003), “AB’ de Zeytinyağı piyasa düzenine Yönelik Reform Çalışmaları ve Reformu Gerektiren Nedenler” isimli çalışmasında zeytinyağı piyasa düzeninin başlıca amaçları ve gelişimini incelemiştir. Türkiye’ de zeytinyağı piyasasında yapılması gereken yeniliklerle ilgili önerilerde bulunmuştur.

Tan ve Çelikel (2003), “AB’nin Zeytinyağı Politikası ile bu konuyla ilgili olarak Türkiye’ de yapılan uyum çalışmaları hakkında bilgiler sunmuşlardır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Araştırmanın ana materyalini, Hatay ilinde zeytin yetiştiriciliği yapan tarım işletmeleriyle zeytin işleyen işletmelerden anket yoluyla elde edilen veriler oluşturmuştur. Konu ile ilgili ikincil verileri Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Zeytincilik Araştırma Enstitüsü kayıtları, Hatay Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri verileri, DPT, TÜİK ve FAO dan sağlanan istatistiki veriler oluşturmuştur. Ayrıca konu ile ilgili ulusal ve uluslararası araştırma bulgularından da yararlanılmıştır.

3.2. Yöntem

Araştırmanın çeşitli aşamalarında kullanılan yöntemler aşağıda açıklanmıştır.

3.2.1. Örnek Seçiminde Kullanılan Yöntem

Örnek hacminin belirlenmesinde zeytin ve zeytin işleyen işletmelerde (yağhaneler) farklı yöntemler kullanılmıştır. Zeytin işletmelerine yönelik olarak, ana kitlenin belirlenmesi ve ana kitlenin ortalama ve varyans vb. özelliklerine ulaşılması gereklidir. Yapılan ön çalışmalar sonucunda araştırma bölgesinde zeytin üretim faaliyetinde bulunan işletmelerin teknik ve ekonomik yapılarına ilişkin yeterli ön bilgiye rastlanmamıştır. Bu nedenle öncelikle araştırma çerçevesi oluşturulmuştur. Bu amaçla araştırma bölgesinde zeytin üretiminin yoğun olarak yapıldığı ilçeler belirlenmiştir. İlin 12 ilçesinden 4'ünde zeytin üretimi yoğun olarak yapılmaktadır. Nitekim, ildeki toplam 7.4 milyon adet olan zeytin ağacından üretilen 130 bin ton zeytinin % 68'i Altınözü, Antakya, Yayladağı ve Samandağı ilçelerinde gerçekleştirilmiştir. Zeytin üretiminde görülen ilçe bazındaki bu yoğunlaşma, işletme düzeyinde veri yokluğu, araştırmaya ayrılan kaynak ve zaman faktörleri de dikkate alındığında araştırmanın örnek hacminin belirlenmesinde gayeli örneklemeye gidilmesini gerekli kılmıştır.

İldeki ilgili kuruluşlar ziyaret edilerek üretimin yoğunlaştığı 4 ilçede zeytinciliğin yoğun olarak yapıldığı köyler tespit edilmiştir. Bu köylerde zeytincilik yapılan işletmeler ile bunların sahip oldukları zeytin ağacı varlığı belirlenerek örnek çerçevesi oluşturulmuştur. Araştırmada ana kitleye ait tahminlerin doğruluğunu arttırmak ve ana kitleye ait farklı bölümlerin yeterince temsil edilmesini sağlamak amacıyla tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Güneş ve Arıkan 1985). Bu amaçla ana kitledeki işletmeler tabaka içlerinin homojen olmasına ve tabaka frekanslarına göre normal dağılım göstermesine dikkat edilerek gruplandırılmıştır. Zeytin ağacı sayısı ölçüt alınarak yapılan bu gruplandırmada işletmeler 4 gruba ayrılmıştır. Bu gruplandırmaya göre 200 ve daha az ağaca sahip olan işletmeler I grubu, 201-700 ağaca sahip olan işletmeler II grubu, 701-1000 ağaca sahip olan işletmeler III grubu ve 1000 ve daha fazla ağaca sahip olan işletmeler ise IV grubu oluşturmuştur. Tabakaya ayırma işleminden sonra örnek hacmi belirlenmeye çalışılmıştır. Örnek hacminin belirlenmesinde Neyman Yöntemi kullanılmıştır. İşletme tabakaları arasında hacim ve değişim açısından büyük farklılık var ise örnek hacminin belirlenmesinde Neyman Yönteminin kullanılması örneklemin etkinliğini arttırmaktadır (Yamane,1967). Hesaplama % 10 hata ve % 90 güvenilirlik sınırları içerisinde çalışılmıştır. Buna göre araştırma bölgesinde bulunan 3800 adet zeytin işletmesinden 61 adedi örnek hacmi olarak belirlenmiştir. Neyman Yöntemine göre belirlenen bu işletmelerin tabaka gruplarına göre dağılımı, tabakaların birim sayısı ve standart sapma ağırlıklarına göre yapılmıştır (Çizelge 3.1).

Çizelge 3.1. İncelenen Zeytin İşletmelerinin Ağaç Sayılarına Göre Dağılımları

Ağaç Sayısı (Adet)	Grup No	Örnek İşletme		
		Adet	%	Birikimli %
< 200	1	16	26,2	26,2
201-700	2	27	44,3	70,5
701-1000	3	13	21,3	91,8
>1001	4	5	8,2	100
Toplam	4	61	100	-

İlde bulunan toplam zeytinyağı işletmelerinin (Yağhane) ise % 10’unda anket uygulanmıştır.

3.2.2. İşletmelerin Ekonomik Analizinde Uygulanan Yöntem

3.2.2.1. Anket Formlarının Hazırlanması

Anket formları tarım işletmelerinin bir bütün olarak yıllık faaliyet sonuçlarını ortaya koymak için gerekli verileri sağlayacak şekilde hazırlanmıştır. Anketlerde işletmelerin nüfus ve işgücü varlığını, işletmelerin sermaye unsurlarını, arazi varlığını, arazinin tasarruf şeklini, ürünlerin üretiminde kullanılan girdileri, üretim şubesi faaliyet sonuçları (gayrisafi üretim değeri, kullanılan girdiler ve fiyatları, üretim masrafları) gibi verileri sağlayacak sorulara yer verilmiştir. Zeytinyağı işletmeleri için hazırlanan anket formunda ise işletmenin hukuki yapısı, sermaye durumu, kapasitesi, çalışma zamanı ve yöntemi ile ekonomik faaliyet sonuçlarına ilişkin gerekli verileri almaya yönelik sorular sorulmuştur.

3.2.2.2. Anket Uygulaması

Hazırlanan taslak anket formları, pilot olarak belirlenen işletmelere uygulanmış, görülen eksiklik ve aksaklıklar doğrultusunda anket formu üzerinde değişiklikler yapılarak son şekline getirilmiştir. Anketler 2004 üretim dönemi için 10 Mart– 25

Nisan 2005 tarihleri arasında işletmecilerle yapılan görüşmeler sonucunda doldurulmuştur.

Doldurulan anket formlarından elde edilen veriler bilgisayar ortamına girilmeden önce kontrol edilerek gerekli düzeltmeler yapılmış, daha sonra bilgisayara girilen birincil veriler analiz edilmiştir.

3.2.3. Verilerin Değerlendirilmesinde Uygulanan Yöntem

Bu çalışmada bölgede zeytincilik faaliyeti ile uğraşan tarımsal işletmelerin ekonomik analizi yapılmıştır. Bu amaçla araştırmada, işletme sahibinin yaşı, eğitim durumu ve deneyimi gibi nitelikleri ortaya konmuş aile işgücünün işletmede zeytin üretiminde kullanım durumu belirlenmiştir.

İşletmelere ait sermaye unsurlarının değerleri yıl sonu itibariyle dikkate alınmıştır.

Bina sermayesi belirlenirken işletmenin mevcut binalarının anket tarihi itibariyle değerleri ile aynı özellikleri taşıyan yenisinin inşa maliyetleri tamamen işletme sahiplerinin beyanlarına dayanılarak tespit edilmiştir.

Alet ve makine sermayesine ait değer tespiti de anket tarihi itibariyle tamamen işletme sahiplerinin beyanlarına dayanılarak kayda alınmıştır.

Kasa mevcudu, borç ve alacaklar işletmecilerin ifadeleri doğrultusunda tespit edilmiştir. Aktif sermayeden borçların çıkarılması suretiyle işletmelerin öz sermayelerine ulaşılmıştır.

Bitki sermayesi belirlenirken de anket tarihi itibariyle işletme sahibinin beyanı doğrultusunda kaydedilmiştir.

Zeytincilik faaliyetine ait toplam masraflar değişen ve sabit masraflar olarak hesaplanmış olup, değişen masraflar olarak aşağıdaki masraf kalemleri belirlenmiştir (İnan, 2001):

- Geçici İşçi Masrafları
- Gübre Masrafları
- İlaç masrafları
- Sulama masrafları

- Bakım masrafları
- Hasat masrafları
- Pazarlama masrafları

Gübre masrafları, işletmeye satın alınan gübre miktarının fiyatlandırılmasıyla elde edilmiştir.

İlaç masrafları, zeytin üretiminde aşama aşama uygulanan ve zararlı mücadelesi, hastalık mücadelesi, ve yabancı ot mücadelesi için ayrı ayrı hesaplanan ilaç giderlerinin toplanması ile elde edilmiştir.

Sulama masrafları, su ücreti ve varsa sulamada kullanılan işgücü ve alet-makine için ödenen değerlerin toplamı olarak hesaplanmıştır.

Bakım masrafları için, toprak işleme, budama, seyreltme, ot yolma ve çapalama masrafları göz önünde bulundurularak hesaplama yapılmıştır.

Pazarlama masraflarının belirlenmesinde ise, pazarlama giderleri dikkate alınmıştır.

Zeytinciliğe ait sabit masraflar hesaplanırken de aşağıda belirtilen masraflar dikkate alınmıştır (İnan, 2001):

- Daimi İşçi
- Amortismanlar
- Faiz
- Genel idare giderleri

Zeytincilik yapan işletmelerde genellikle aile işgücü, üretim ve hasat için gereken işgücü ihtiyacını karşılayamamaktadır. Özellikle hasat için ek işgücü ihtiyacı doğmaktadır. Hasatta ortaya çıkan bu ek işgücü ihtiyacı dışarıdan karşılanmakta ve ücret olarak da hasat edilen zeytin miktarının % 20'si veya bu miktarın para karşılığı söz konusu yabancı işgücüne ücret olarak ödenmektedir. Zeytin üretim sürecinde diğer üretim faaliyetleri için ortaya çıkan işgücü ihtiyacında ise ücret karşılığı olarak anket tarihi itibarıyla yörede uygulanan ücret düzeyi göz önünde bulundurulmuştur.

Amortisman hesabında işletmelerin mevcut bina sermayesinin % 2'si bina amortismanı olarak ayrılmıştır. Mevcut alet-makine amortismanı olarak ise toplam alet-makine değerinin % 10' u amortisman olarak hesaplanmıştır.

Faiz hesaplamalarında aktif sermaye faizi % 5 olarak alınmış, kredi faiz oranı olarak ise tarım kesimi için T.C Ziraat Bankası tarafından uygulanan yasal faizin yarısı alınmıştır.

Genel idare gideri olarak ise gayrisafi üretim değerinin (GSÜD) % 3'ü alınarak hesaplamalara dâhil edilmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen zeytin işletmelerinin yıllık faaliyet sonuçlarının değerlendirilmesinde Gayrisafi Üretim Değeri (GSÜD), Gayrisafi Hasıla (GSH), Brüt Kar (BK), Saf Hasıla (SH) ve Tarımsal Gelir (TG) ve Karlılık Oranları gibi ölçütler kullanılmıştır.

Gayrisafi üretim değerlerinin hesaplanmasında; işletmelerin tarımsal faaliyetleri sonucunda elde ettikleri ürün miktarının üreticinin eline geçen fiyatlarla çarpılmasıyla bulunmuştur.

Gayrisaf hasıla değerlerine, gayrisafi üretim değerine işletme dışı gelirin eklenmesi ile ulaşılmıştır. İşletme dışı gelirin belirlenmesinde de işletme sahibinin beyanı esas alınmıştır.

Brüt kar, gayrisaf üretim değerinden değişen masrafların çıkarılması suretiyle elde edilmiştir.

Saf hasıla, gayrisaf hasıladan toplam işletme masraflarının çıkarılmasıyla bulunmuştur.

Tarımsal gelir, brüt kardan sabit masraflar çıkarıldıktan sonraki değere aile işgücü ücret karşılığı ve işletme dışı tarımsal gelirin eklenmesi suretiyle hesaplanmıştır. Aile işgücü ücret karşılığı olarak anket tarihi itibarıyla yörede uygulanan ücret düzeyi göz önünde bulundurulmuştur.

Karlılık oranı, toplam yatırım sermayesi ile bunun geliri arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Rantabilite net kar ile borç faizlerinin toplanması ve bunun toplam sermayeye oranlanması ile bulunur. Bu oranın yüksek olması işletmenin karlı olduğunu bir başka deyişle ekonomik açıdan etkin olduğunu göstermektedir.

3.2.4. Faktör Analizi

Faktör analizi metodunun araştırmada etkili olan belirli sayıdaki değişkenin gruplandırılarak daha az sayıdaki değişken yardımıyla açıklanması yöntemidir. Faktör Analizi Metodunun en yaygın kullanılan şekilleri “common factor analysis” ve “component factor analysis” dir (Gül, 1995).

Araştırma kapsamında işletmelerin faaliyet sonuçlarına etki ettiği düşünülen 23 adet değişken kullanılmıştır. Faktör analizi SPSS programı yardımıyla PC (Principal Component Analysis) Modeli ve “Varimax Extraction Yöntemi” kullanılarak uygulanmıştır.

4. ARAŞTIRMA BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Bölge hakkında bu bölümde verilen genel bilgiler, Hatay Valiliği tarafından 2004 yılında yapılan il master planından alınmıştır (TKB, 2003).

Bu kaynaktan alınan bilgilere göre Hatay ilinin ekonomisi tarım ağırlıklı olup, topraklarının % 50' si (270 766 ha) tarım alanıdır. Dört yol, Erzin, Payas, İskenderun, Arsuz ve Samandağ Hatay ilinin kıyı ovalarıdır. Alüvyon topraklarla kaplı bu verimli ovalarda özellikle turfanda sebzeçilik ve turunçgil tarımı yoğun olarak yapılmaktadır. Hatay'ın en büyük ovası 119 300 ha ile Amik'tir. Hatay'da tarım, 1950'lerden sonra traktörün yaygınlaşmasıyla büyük bir değişim göstermiş, tarımsal mekanizasyon ve gübre kullanımı ile hızla gelişmiştir. Hatay ilindeki tarımsal işletmelerin büyük çoğunluğu 10 ile 50 da büyüklüğündeki küçük işletmelerden oluşmaktadır. Hatay ilinin Altınözü ve Yayladağı gibi dağlık kesimlerinde tütün üretiminin azaltılmasına paralel olarak başta zeytin olmak üzere badem, kayısı, nar gibi ürünlerin üretimi gelişmeye başlamıştır. Hatay ili Türkiye üretiminin maydanozda % 40'ını, marulda %25'ini, mandalinde % 20'sini, portakalda % 18'ini, pamukta (kütü) %10'unu, soğanda % 9'unu, narda % 8'ini, erikte % 7'sini, zeytinde ise % 5'ini karşılamaktadır.

4.1. Coğrafi Durum

Hatay, Akdeniz Bölgesi'nin Doğu ucunda yer alan bir sınır ilimizdir. Türkiye toplam alanının % 7' sini kaplayan 5 403 km² genişliğindeki il alanı, 35°52' ve 37° 04' kuzey enlemleri ile 35° 40' ve 36° 35' boylamları arasında yer alır.

Doğu ve güneyden Suriye, Batıdan İskenderun Körfezi, Kuzeybatıdan Adana, kuzeyden Osmaniye ve kuzeydoğudan Gaziantep ve batıda Akdeniz ile çevrilidir.

Hatay İlinin batı kesimleri İskenderun körfezi kıyısındaki çok dar ve uzun kıyı ovası ile kaplıdır. Bu ovanın hemen gerisinde Amanos Dağları yükselmektedir. Bir duvar gibi uzanan Amanos Dağlarının Hatay ilindeki en önemli geçiti Antakya – İskenderun karayolunun geçtiği Belen Boğazı'dır. Güneybatı ve Kuzeydoğu yönünde uzanan Amanos Dağları, daha sonra Nur Dağları adını alır. Asi ırmağının

4. ARAŞTIRMA BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER Savaş ÖZGÜR SOY

denize döküldüğü Samandağ İlçesi ile Suriye arasında kalan bir dağlık bölge daha bulunmaktadır. İlin orta kesiminde Güneybatı ve Kuzeydoğu doğrultusunda bulunan geniş çukur alan Amik ovasıdır.

Hatay' ın denizden yüksekliği yaklaşık 85 m' dir. Yüzölçümünün % 46' sını dağlar % 34'ünü ise ovalar oluşturmaktadır.

İl genelinde Merkez ilçe dahil 12 ilçe, ilçelerle beraber 76 belde ve 357 köy mevcuttur. Merkez ilçe Antakya olmak üzere ilçeler; Altınözü, Belen, Dört Yol, Erzin, Hassa, İskenderun, Kırıkhan, Kumlu, Reyhanlı, Samandağ ve Yayladağı' dır.

Çizelge 4.1. Hatay İli Belediye ve Köylerinin İlçelere Göre Dağılımı (adet)

İlçeler	Belediye	Köy
Antakya	22	66
Altınözü	4	41
Belen	1	10
Dört Yol	7	6
Erzin	1	9
Hassa	6	23
İskenderun	14	37
Kırıkhan	2	56
Kumlu	1	13
Reyhanlı	1	31
Samandağ	13	31
Yayladağı	4	34
Toplam	76	357

Kaynak: TKB-2003

Hatay İli sınırlarındaki en yüksek dağ Amanos Sıradağlarıdır. Kahramanmaraş'ın güneyinde başlayan Amanos Dağları, güney-kuzey yönünde ve Akdeniz'e paralel olarak uzanır ve Nur Dağı adını alarak Güneydoğu Toroslar' la birleşir.

Güneybatısında, Samandağ İlçesi civarında Musa Dağı ile Hatay' ın güney ucunda Suriye sınırına paralel olarak uzanan El-Mansuriye Dağı vardır. Batı kesiminde ise Kızıldağ yükselmektedir.

Amanos Dağları' nın en yüksek yeri, Dört Yol ilçesinin doğusunda kalan 2 240 metre yükseltili Mıgır Tepe' dir. Burası Hatay İlinde en yüksek noktasıdır. Yine Amanoslar üzerindeki Kuşçu Tepe'nin yüksekliği 2 076 metredir. 175 km

4. ARASTIRMA BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER Savaş ÖZGÜR SOY

uzunluğundaki Amanos Dağlarının genişliği ise 15 ile 30 km arasında değişmektedir.

Hatay İlinde Asi havzasında başlayarak Asi Irmağı ile birleşen Karasu ve Arfin Çaylarının oluşturduğu vadiler bulunmaktadır. İl topraklarının orta kesiminde Asi, Karasu ve Arfin Vadilerinin tabanlarının dolmasıyla Amik ovası oluşmuştur. 119 350 hektar alanı olan Amik Ovasının 112 700 hektarı (% 94.4) sulanabilir ve tarıma çok elverişli topraklardır. Ovanın yüzeyi, kil, kireçli balçık ve kumdan oluşan, yaklaşık 60 metre kalınlığındaki bir alüvyon toprak tabakası ile örtülüdür. Ovada yetiştirilen belli başlı tarımsal ürünler ise pamuk, buğday ve mısır olup, ovada yer yer sebzeçilik de yapılmaktadır.

İlin toplam alanlarının % 20' si platolarla kaplı olup, bu platolar Amanos Dağları' nın eteklerinde oluşmuştur. Belli başlı platolar; Belen, Atik, Güzelyayla ve Zorkun yaylarıdır.

Hatay'ın Reyhanlı İlçesinde 12 000 m²' lik Gölbaşı Gölü, 6 000 m²'lik Yenişehir Gölü ve 2 000 m²' lik Sultaniye gölleri bulunmaktadır. İlde ayrıca Yarseli, Tahtaköprü ve Yayladağ baraj gölleri ile Topboğazı ve Görentaş göletleri bulunmaktadır.

4.2. İklim Durumu

Hatay ilinde genellikle Akdeniz İklimi egemen olmakla birlikte yükseklik farkları, denizden uzaklık gibi etkenler bölgede iklim farklılıkları yaratır. Yaz aylarında yağış oranı düşük olduğundan araştırma bölgesinde Akdeniz iklimi hakimiyeti görülmekle beraber karasal iklim özellikleri de yaşanmaktadır.

Yağış iç kesimlerden kıyıya doğru gidildikçe azalmakta olup, Ortalama yıllık yağış 570–1160 mm arasında değişmektedir. Hatay ilinin tipik iklim özelliklerinden biri Güneybatı yönünden esen hakim rüzgardır. Denizden esen hakim rüzgarlar nedeniyle nispi nem ortalama % 69 civarında olup, bu oran yaz aylarında % 68 olmakta, kış aylarında ise % 74'e yükselmektedir (DİE,2003).

Sıcaklık ortalaması yıllara göre 16-21 C arasında değişmektedir. Tespit edilen en yüksek sıcaklık değeri 43.9°C ile 26 Ağustos 1962 tarihinde, en düşük sıcaklık ise

4. ARAŞTIRMA BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER Savaş ÖZGÜR SOY

-14.6°C ile 15 Ocak 1950 tarihinde kaydedilmiştir. Deniz suyu sıcaklığı yıllık ortalama 22.1°C, donlu gün sayısı en fazla 7 gün, karlı gün sayısı en fazla 2 gün kadar gözlenmiştir (TKB, 2003).

İldeki doğal bitki örtüsü makiler ve ormanlardan oluşmaktadır. Makiler, Akdeniz ikliminde yetişen yabani zeytin, kısa meşe, defne, sakız keçiboynuzu, alıç, zakkum türlerinden oluşmakta olup, 800 metre yükselti kuşağına dek görülmektedir. 800 metre ile 1 200 metre arası yüksekliklerde, ardıç, meşe, kızılçak, kayın, sedir ve kızılçam gibi türlere rastlanır.

4.3. Nüfus Durumu

Hatay'ın Anavatana katılımının ardından 1940 yılında yapılan ilk nüfus sayımında ilin nüfusu, 246 138 olarak tespit edilmiştir. 2000 yılında yapılan son nüfus sayımına kadar Türkiye nüfusu dört kat artarken , Hatay ilinin nüfusu yaklaşık beş kat artış göstermiştir. 1940 sayımında % 24.5 olan şehirde yaşayan nüfus oranı 2000 yılında % 46.4'e yükselmiştir. 1950 nüfus sayımına göre % 3.1 olan nüfus artış hızı 2000 yılı itibarıyla % 1.2'ye düşmüş olup, bu oran % 1.5 olan Türkiye ortalamasının altındadır. Yine 1940 yılı itibarıyla nüfus bakımından Türkiye' nin 38. ili olan Hatay, 2000 yılı itibarıyla 13. sıraya yükselmiştir. 2000 yılı itibarıyla il göç veren konumundadır.

Çizelge 4.2. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Durumu (adet)

Yıllar	Tarım	%	Sanayi	%	İnşaat	%	Hizmet	%	Toplam	%
1980	190 624	60.1	40 828	12.9	14 140	4.5	71 052	22.4	317 283	100.0
1985	233 763	61.7	40 528	10.7	13 030	3.4	90 376	23.9	378 776	100.0
1990	271 174	60.8	46 187	10.4	17 371	3.9	110 025	24.7	446 225	100.0
2000	319 732	61.6	43 627	8.4	18 383	3.5	136 717	26.4	518 808	100.0

Kaynak: TKB, 2003

Hatay ilinin toplam nüfusu içerisinde, istihdam edilen nüfusun oranı % 41.3' olup, tarım sektöründe istihdam edilen nüfusun oranı ise % 61.6' dır.

4. ARAŞTIRMA BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER Savaş ÖZGÜR SOY

Hatay ilinde 2000 yılı nüfus sayımına göre, 581 341'i şehirde 672 385' i köy ve beldelerde olmak üzere toplam 1 253 726 kişi yaşamakta olup, yıllık nüfus artış hızı % 1.2'dir. Oransal olarak baktığımızda toplam nüfusun % 46.4'ü şehirde, % 53.6'sı kırsal alanda yaşamaktadır. Görüldüğü üzere il nüfusunun yarısından fazlası köy ve beldelerde yaşamaktadır (TKB,2003).

4.4. Tarımsal Yapı

Hatay ili genelinde Tarım İl Müdürlüğü'nün yaptığı Köy Envanteri Anket Çalışmasına göre 76 075 çiftçi ailesi bulunmakta olup, bunun 56 914'ü (%74.8) arazisi olan, 16 281'i (%21.4) arazisi olmayan ailedir. Türkiye genelinde olduğu gibi Hatay'daki işletmelerin arazi büyüklüklerine bakıldığında küçük işletmelerin ağırlıkta olduğu görülmektedir.

Çizelge 4.3. Hatay İlinde İşletmelerin Genişlik Gruplarına Göre Dağılımı

Alan (da)	İşletme Sayısı	%
1-50	44 373	78.0
51-200	7 574	13.3
201-500	4 565	8.0
> 500	402	0.7
TOPLAM	56 914	100.0

Kaynak: TKB, 2003

Çizelge 4.3'te de görüleceği üzere; toplam işletmelerin % 78' ini 1-50 da arasında araziye sahip küçük aile işletmeleri oluşturmaktadır.

Hatay İlinin en önemli iktisadi faaliyet kolu tarım sektörü olup, ağırlıklı olarak üretilen tarımsal ürünler; pamuk, buğday, portakal, mandarin, zeytin ve zeytinyağı ve sebzelerdir.

İlin toplam alanı 540 300 ha olup, 270 766 ha'sı (%50.1) tarım arazisidir. 2005 yılı itibarıyla tarım arazisinin dağılımı; 156 952 ha (%58) tarla arazisi, 50 236 ha (%19) zeytinlik arazi, 32 367 ha (%11.9) sebzeçilik arazisi, 25 923 ha (%9.5) meyvelik arazi ve 4 988 ha (%1.8) bağ arazisidir. 208 165 ha (%38.5) orman ve fundalık alan, 53 375 ha (%9.9) çayır-mera, 6 301 ha (%1.2) tarım dışı alandır. İlde

4. ARAŞTIRMA BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER Savaş ÖZGÜR SOY

toplam 401 adet tarımsal kuruluş mevcut olup, 72 adet zeytinyağı presesi bulunmaktadır. Hatay ilindeki toplam 56 914 tarımsal işletmenin 44 373 adedi (% 78) 1-50 da büyüklüğündeki işletmelerden oluşmaktadır.

5. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Araştırma bulguları zeytin üretim işletmeleri ve zeytinyağı işletmeleri için ayrı ayrı verilmiştir.

5.1 Zeytin Üretim İşletmelerine Ait Bulgular

5.1.1 İşletmelerin Ekonomik Yapısı

5.1.1.1 Ağaç Sayısı ve Zeytin Dikim Alanı

İncelenen işletmelerin genişlik gruplarına göre işletme büyüklükleri Çizelge 5.1.'de verilmiştir.

Çizelge 5.1. İşletme Gruplarına Göre Zeytin Ağacı Adedi ve Zeytin Dikim Alanı

İşletme Grupları	İşletme		Ağaç Sayısı		Dikim Alanı	
	Sayı	%	adet	%	da	%
1	16	26.2	121.9	4.2	11.6	3.7
2	27	44.3	432.6	14.9	37.9	12.1
3	13	21.3	873.1	30.0	94.0	30.0
4	5	8.2	1480.0	50.9	170.0	54.2
Toplam/Ortalama	61	100.0	726.9	100.0	78.4	100.0

İncelenen işletmelerin % 26.2'si birinci grupta olmasına rağmen bu işletmeler toplam zeytin ağacı sayısının % 4.2'sini, zeytin dikim alanlarının ise ancak % 3.7'sini oluşturmaktadırlar. Buna karşılık dördüncü grup işletmelerde bu oranlar aynı sırayla % 8.2, %50.9 ve % 54.2'dir. İncelenen işletmelerde ortalama ağaç sayısı 726 adet olup, zeytin dikim alanı ise ortalama 78.4 dekadır. Ortalama işletme genişliğinin Hatay ilinde 50 dekar, Türkiye de ise 61 dekar olduğu göz önüne alındığında ilde zeytinciliğin daha geniş alanlarda yapıldığı sonucuna ulaşılabılır. Sonuç olarak araştırma alanında sayısal olarak küçük işletmeler, ağaç sayısı ve zeytin dikim alanı açısından büyük işletmeler baskındır.

5.1.1.2 Arazi Tasarruf Şekli

İncelenen işletmelerde zeytin dikim alanlarının hemen hemen tamamı mülk arazi şeklinde işletilmektedir. Araştırma alanında kiracılık ve ortakçılıkla işlenen zeytin üretim alanına rastlanılmamıştır. Oysaki Türkiye’de mülk olarak işlenen arazi oranı % 81,3’tür (TÜİK, 2006)

5.1.1.3 Arazi Sulama Durumu

Bölge genelinde zeytin tarımı yapılmakta olan araziler meyilli ve kırsal bölgelerdir. İncelenen işletmelerde zeytin alanlarının hemen hemen tamamı sulama olanağından yoksundur. Ancak son yıllarda kurulan zeytincilik bahçelerinde sulama olanağı bulunmaktadır (%3) (TKB,2005).

5.1.2 İşletmeci

İşletmecilere ait özellikler belirlenirken işletmecinin yaşı, deneyimi, eğitim düzeyi ve ikamet durumu incelenmiştir.

5.1.2.1 İşletmecinin Yaşı ve Deneyim Süresi

İşletmecilerin yaşı ve zeytincilikte ortalama deneyim süreleri çizelge 5.2’de incelenmiştir.

Çizelge 5.2. İşletmecinin Yaş ve Deneyimi (yıl)

İşletme Grupları	Yaş	Deneyim Süresi
1	54	36
2	52	27
3	56	34
4	58	35
Ortalama	55	33

Anket yapılan işletme sahiplerinin tamamı erkek olup; kadın olan işletme sahibine rastlanmamıştır. İşletmecilerin ortalama yaşları 55.2 yıl olup, zeytincilikte deneyim süreleri ise 33.2 yıldır. Bu da işletmecilerin yaşlı olduklarını ve zeytinciliğe genç yaşta başladıklarını göstermektedir. Başka bir deyişle işletmeciler küçük yaştan itibaren babalarının yanında zeytincilikte deneyim kazanmaktadırlar.

5.1.2.2. İşletmecilerin Eğitim Düzeyi

İşletmecilerin eğitim düzeyleri Çizelge 5.3’de incelenmiştir.

Çizelge 5.3. İşletmecinin Eğitim Durumu (%)

İşletme Grupları	Okur-yazar olmayan	Okur-yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Toplam
1	12.5	43.8	43.7	0.0	0.0	100.0
2	0.0	22.3	40.7	25.9	11.1	100.0
3	15.3	15.4	30.8	15.4	23.1	100.0
4	0.0	20.0	80.0	0.0	0.0	100.0
Ortalama	7.0	25.4	48.8	10.2	8.6	100.0

Anket yapılan işletmecilerden okuma yazma bilmeyenlerin oranı % 7 olup, işletme büyüklüğü arttıkça işletmecilerin eğitim düzeyinde de artış görülmektedir. Hatay genelinde okur-yazarlık oranı % 86, anket yapılan işletmeler itibarıyla ise bu oran % 93’tür (TÜİK, 2006). Ancak araştırma bölgesinde üreticiler arasında yüksek okul mezununa rastlanmamıştır.

5.1.2.3 İşletmecilerin İkamet Durumu

Anket yapılan işletmecilerin ikamet durumları Çizelge 5.4’de incelenmiştir.

Çizelge 5.4. İşletmecinin İkamet Yeri (%)

İşletme Grubu	İkamet Yeri				Toplam
	Köy	İlçe	Şehir	Köy+şehir	
1	100.0	0.0	0.0	0.0	100.0
2	81.5	14.8	3.7	0.0	100.0
3	69.2	7.7	0.0	23.1	100.0
4	80.0	0.0	0.0	20.0	100.0
Ortalama	82.7	5.6	0.9	10.8	100.0

İncelenen işletme sahiplerinin % 82,7’ si köyde, % 5,6’ sı ilçede, % 0,9’u şehirde ve % 10,8’i hem köyde hem de şehirde ikamet etmekte olup, işletme büyüklüğü arttıkça hem köyde hem de şehirde ikamet etme oranı artmaktadır. Bunun en önemli nedeni köylerin şehre yakın mesafede olmasıdır.

5.1.3. İncelenen İşletmelerde Nüfus ve İşgücü Durumu

5.1.3.1. İncelenen İşletmelerde Çalışan Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

İncelenen işletmelerde zeytincilikte çalışan nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı Çizelge 5.5’de incelenmiştir.

Çizelge 5.5. İncelenen İşletmelerde Çalışan Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

İşletme Grupları	Yaş Grupları (adet)		Toplam
	15-49	50+	
1	70,0	30,0	100,0
2	80,0	20,0	100,0
3	60,9	39,1	100,0
4	71,4	28,6	100,0
Ortalama	70,0	30,0	100,0

Çizelge 5.5’de incelendiğinde, genellikle 15-49 yaş arasındaki bireylerin yoğun olarak zeytincilikte çalıştığı görülür. Nitekim, çalışanların % 70’inin 15-49 yaş grubunda, % 30’unun ise 50 yaş ve üzerinde olduğu görülür.

5.1.4. İşletmelerde Aile İşgücü Varlığı ve Kullanım Durumu

İşletmelerdeki aile işgücü varlığı, ailedeki ortalama birey sayısı ile çalışabilir birey sayısı dikkate alınarak Çizelge 5.6’da incelenmiştir.

Çizelge 5.6. İncelenen İşletmelerde Ortalama Birey Sayısı (adet)

İşletme Grupları	Ailedeki Ortalama Birey Sayısı (adet)	Ailedeki Ortalama Çalışabilir Birey Sayısı (adet)	Çalışan Birey Sayısı (adet)	Zeytincilikte Yıllık Ortalama Çalışma Süresi (gün)
1	5.0	3.3	2.0	20.6
2	5.3	3.5	2.5	28.3
3	6.5	4.0	2.3	35.8
4	5.0	3.0	1.4	41.3
Ortalama	5.5	3.5	2.0	31.5

İncelenen işletmelerde ortalama hanehalkı genişliği 5.5 kişi olup, Türkiye’nin ortalama hanehalkı genişliğinden (4.1) yüksektir. İşletme grupları itibariyle incelendiğinde en yüksek hanehalkı genişliği üçüncü grup işletmelerde (6.5), en düşük hane halkı genişliği ise birinci ve dördüncü (5) grup işletmelerde görülmektedir.

İncelenen işletmelerde ortalama çalışabilir nüfus ise 3.5 kişi olarak bulunmuştur. İşletme grupları itibariyle incelendiğinde 4 kişi ile en yüksek çalışabilir nüfusun üçüncü grup işletmelerde olduğu görülmektedir. Zeytincilikte kişi başına yıllık ortalama çalışma süresi 32 gün olup, bu süre işletme büyüklüğüne bağlı olarak artış göstermektedir.

Anket yapılan işletmelerde kullanılan daimi ve geçici işgücü durumu Çizelge 5.7’da incelenmiştir.

Çizelge 5.7. İncelenen İşletmelerde İşgücü Durumu

İşletme Grupları	Daimi İşçi			Geçici İşçi		
	Daimi işçi sayısı (adet)	Ortalama Yıllık Çalışma Süresi (gün)	Ortalama Yıllık Ödenen Ücret (YTL)	Geçici işçi sayısı (adet)	Ortalama Yıllık çalışma süresi (gün)	Ortalama Yıllık Ödenen Ücret (YTL)
1	3.8	59.5	1083.3	7.8	20.6	1200.0
2	3.3	57.5	1580.0	18.9	29.8	1666.7
3	3.4	83.5	4566.7	24.4	42.1	4450.0
4	5.2	167.0	11000.0	28.6	49.0	4240.0
Ortalama	3.9	91.9	4557.5	19.9	35.4	2889.2

İncelenen işletmelerde ortalama daimi işçi sayısı 3.9 kişi olup, bunların yıllık toplam çalışma süresi 91.9 gündür. Bunlara ödenen yıllık ortalama ücret ise 4 557.5 YTL’dir. Ortalama geçici işçi sayısı ise 19.9 olup, bunların yıllık ortalama çalışma süresi 35,4 gündür. Geçici işçilere ödenen yıllık ortalama ücret ise 2 889.2 YTL’dir.

İncelenen işletmelerdeki daimi işçiler işletmelerin diğer üretim faaliyetlerinin yanında zeytin hasat döneminde işgücüne yoğun ihtiyaç duyulmasından dolayı, zeytin hasatı faaliyetinde de çalışmaktadırlar. Ancak işletmelerde daimi işçi olarak çalıştırılan bu işçilerin zeytin üretimindeki çalışma süreleri oldukça düşüktür. Zeytin hasatında işletmeler daimi işçi yanında geçici işçi de çalıştırmaktadırlar.

İncelenen işletmelerde aile işgücünün yıllık çalışma süresiyle, bunun zeytincilik faaliyetinde kullanım durumu aile bireylerinin cinsiyet ve yaşları göz önünde bulundurularak EİG cinsinden incelenmiştir.

Çizelge 5.8.İşgücünün Erkek İş Günü EİG Cinsiden Durumu

İşletme Grupları	Mevcut EİG (1)	Kullanılan EİG (2)	2/1*100
1	435	39	9.0
2	559	70	12.5
3	483	83	17.2
4	285	59	20.7
Ortalama	440	63	14.3

*EİG: Erkek İş Günü

İncelenen işletmelerde çalışılabilir gün sayısı 240 gün olarak alınmıştır. İşgücünden yararlanma oranı işletme büyüklüğü arttıkça artış göstermiştir.

5.2. Sermaye

İşletmelerin sermaye yapıları fonksiyonlarına göre aktif sermaye ve pasif sermaye olarak iki ana grupta incelenmiştir.

5.2.1. Aktif Sermaye

Tarımsal üretimde kullanılan bütün sermaye unsurları aktif sermaye olarak değerlendirilmektedir. Aktif sermaye çiftlik ve işletme sermayesinden oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde de aktif sermaye çiftlik sermayesi ve işletme sermayesi olarak iki alt gruba ayrılarak hesaplanmıştır. Çiftlik sermayesi; arazi, bina, bitki ve arazi ıslahı sermayesinden, işletme sermayesi ise; hayvan, alet-makina, malzeme mühimmat ve para sermayesinden oluşmaktadır (Ek 1).

5.2.1.1. Çiftlik Sermayesi

Çiftlik sermayesi unsurları arazi, bina, bitki ve arazi ıslahı sermayesidir. İşletmelerin genel ortalaması olarak aktif sermayenin % 64.8'ini arazi sermayesi oluşturmakta, bunu %4.7 ile bina, % 16.7 ile bitki, %2.9 ile arazi ıslahı, sermayesi izlemektedir.

Zeytincilik yapan işletmelerde ortalama çiftlik sermayesi 205 904.3 YTL olup, toplam sermayenin % 88.8'ini oluşturmaktadır. Bu oran, I. grupta % 69.0, II. grupta % 82.0, III. grupta 91.6 ve IV. grupta % 90.5 olarak hesaplanmıştır.

5.2.1.1.(1). Arazi Sermayesi

İncelenen işletmelerde ortalama arazi sermayesi 150 266.9 YTL olup arazi sermayesinin çiftlik sermayesine oranı % 64.8'dir. İşletme büyüklüğü arttıkça arazi sermayesi de oransal olarak artış göstermektedir.

5.2.1.1.(2). Bina Sermayesi

Bina sermayesi doğrudan üretimle ilgili bir sermaye unsuru değildir. Depolar, ambar, çiftlik avlusu, ahır ve barınaklar gibi toprağa bağlı tüm yapılar bina sermayesi unsurlarıdır.

İncelenen işletmelerde bina sermayesi, işletme başına ortalama 10 911.7 YTL bulunmuştur. İşletme gruplarına göre 1. grup işletmelerde 3 887.5 YTL ve 4. grup işletmelerde 17 000 YTL'dir. Bina sermayesinin toplam aktif sermaye içindeki payı ortalama 4.7 olup bu pay işletme büyüklüğüne bağlı olarak azalmaktadır.

5.2.1.1.(3). Bitki Sermayesi

Bitki sermayesi arazi üzerindeki bütün tarla ve bahçe bitkileri ile gelecek üretim dönemi için tarlaya yapılan masrafların dahil olduğu tüm tarla demirbaşlarından oluşmaktadır. İşletme başına düşen ortalama bitki sermayesi 38 848.1 YTL olup, aktif sermaye içindeki payı % 16.7'dir. İşletme gruplarına göre ise bu oran 19.9 ile 16.0 arasında değişmektedir. İncelenen işletmelerde bitki sermayesi, 1. grupta 6 050 YTL, 2.grupta 23 760.6 YTL, 3.grupta 47 142.0 YTL ve 4.grupta ise 78 440.0 YTL'dir.

5.2.1.2. İşletme Sermayesi

İşletme sermayesi unsurları hayvan, alet-makina, malzeme-mühimmat ve para sermayesinden oluşmaktadır (Ek 1).

5.2.1.2.(1). Alet Makine Sermayesi

Alet ve makine sermayesi, işletmenin üretim sürecinde kullandığı her türlü alet ve makinaların toplam değerinden oluşmaktadır. Araştırmada alet ve makina sermayesi ortalama 13 662.3 YTL olup, toplam aktif sermayenin % 5.9'unu oluşturmaktadır. İşletme grupları arasında bu oran % 4.1 ile %15.7 arasında değişmektedir. İşletme büyüklüğüne paralel olarak alet ve makine sermayesi de artış göstermektedir. Söz konusu sermaye miktarı 1. grupta 6 562.5 YTL, 2.grupta 11 740.7 YTL, 3.grupta 11 346.2 YTL, 4.grup işletmelerde ise 25 000 YTL'dir.

5.2.1.2.(2). Hayvan Sermayesi

Hayvan sermayesi işletmelerin sahip oldukları büyük ve küçükbaş hayvan varlığının tamamından oluşmaktadır.

İncelenen işletmelerde hayvan sermayesinin aktif sermaye içindeki payı 2.3'dür. Araştırma kapsamındaki işletmelerde hayvan sermayesi işletme büyüklüğü arttıkça azalış göstermekte olup, 1. grupta % 8.5 olan hayvan sermayesi 4. grupta % 1.3'e kadar düşmektedir. İncelenen işletmeler zeytincilik yapan işletmeler olduğundan işletme büyüklüğü arttıkça daha çok zeytin üretiminde uzmanlaştığı görülmekte diğer tarımsal faaliyetlerin büyük işletmelerde azaldığı dikkati çekmektedir.

5.2.1.2.(3). Malzeme ve Mühimmat Sermayesi

İşletme sermayesi unsurlarından birisi olan malzeme ve mühimmat sermayesi tarımsal üretimde kullanılan gübre, ilaç, tohumluk gibi hammaddeler ile satışa hazır ürünlerin toplam değeridir.

İncelenen işletmelerde ortalama malzeme ve mühimmat sermayesi 6 018.0 YTL olup, Aktif sermaye içindeki oranı ise % 2.6 olarak hesaplanmıştır. Gruplar itibarıyla ise işletme büyüklüğüne göre artış göstermektedir. Nitekim, 1. grupta 2 187.5 YTL, 2. grupta 4 500 YTL, 3. grupta, 5 384.6 YTL ve 4. grupta ise 12 000 YTL'dir. Aktif

sermaye içindeki payları ise gruplar itibariyle sırasıyla, % 5.2, % 3.8, % 1.9 ve % 2.5'tir .

5.2.1.2.(4). Para Sermayesi

İşletmelerde üretim faaliyetleri için kullanılabilecek mevcut nakit para ile her türlü işletme alacaklarının tamamı para sermayesi olup, incelenen işletmelerde aktif sermayeye oranı % 0.5'dir (Ek.2).

5.2.2. Pasif Sermaye

Pasif sermaye, borç ve borç faizleri kira ve ortakçılıkla işlenen arazi değerleri ile öz sermayeden oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde de pasif sermayenin % 0.9'unu borçlar, % 99.1'ini ise öz sermaye oluşturmaktadır. Gruplar itibariyle bakıldığında öz sermayenin pasif sermayeye oranı 1. ve 2. gruplarda % 98.4 ; 98.5, 3. grupta % 98.2, 4. grupta ise % 99.8'dir. İncelenen işletmelerde ortalama yabancı sermaye 2 137.1 YTL olup, işletme grupları itibariyle en fazla yabancı sermaye miktarı 5 092.3 YTL ile 3. grup işletmelerde, en az borçlanma miktarı ise 687.5 YTL ile 1. grup işletmelerdedir. Toplam pasif sermaye miktarlarına bakıldığında ise işletmeler büyüdükçe pasif sermaye miktarında gruplar itibariyle yükseliş gösterdiği görülmektedir. Nitekim, 1. grupta 41 750 YTL, 2. grupta 119 482.8YTL, 3. grupta 276 988.1 YTL ve 4.grupta 489 540 YTL olarak hesaplanmıştır (Ek 2).

5.3. Üretim Deseni

İncelenen işletmelerin % 83.6'sında zeytin dikim alanlarında ikinci bir ürüne yer verilmezken % 16.4'ünde zeytin dikim alanlarında zeytin üretimiyle birlikte bugday yetiştiriciliği yapıldığı görülmektedir. Sadece ikinci grupta bulunan 2 işletmede bugday yanında karpuz da diğer bir ürün olarak yetiştirilmektedir. Ara ürün olarak yetiştirilen bu ürünler başka bir parselde değil, zeytin ağaçlarının aralarında üretilmektedir.

Çizelge 5.9. Zeytin Dikim Alanında Zeytin Dışında Ara Ürüne Yer Veren İşletmelerin Dağılımı

İşletme Grupları	İşletme Sayısı (adet)	Aynı parselde zeytin dışında ürüne yer veren işletmeler	
		Adet	%
1	16	2	12.5
2	27	5	18.5
3	13	2	15.4
4	5	1	20.0
Toplam/ Ortalama	61	10	16.4

5.4. İşletmecilerin Kooperatif veya Birliklere Üyelik Durumları

İncelenen işletmecilerin tarımsal kooperatif veya birliklere üyelik durumları Çizelge 5.10'de belirtilmiştir.

Çizelge 5.10. İşletmecinin Kooperatif veya Birliklere Üyelik Durumu (%)

İşletme Grupları	Evet	Hayır	Toplam
1	56.3	43.7	100.0
2	77.8	22.2	100.0
3	76.9	23.1	100.0
4	60.0	40.0	100.0
Ortalama	67.8	32.2	100.0

Ankete dahil edilen işletmelerin ortalama % 67.8 gibi büyük bir oranı kooperatif veya birliğe üye iken, % 32.2'si herhangi bir üretici örgütüne üye değildir.

Üyelikleri bulunan işletmecilerden % 60.8'i ziraat odasına, % 28.1'i tarım kredi kooperatifine, % 11.1'i ise sulama birliğine üyedir.

Çizelge 5.11. İşletmecilerin Üye Olduğu Kooperatifler (%)

İşletme Grupları	Tarım Kredi Kooperatifi (TKK)	Sulama Birliği	Ziraat Odası	Toplam
1	33.3	11.1	55.6	100.0
2	19.0	0.0	81.0	100.0
3	60.0	0.0	40.0	100.0
4	0.0	33.3	66.7	100.0
Ortalama	28.1	11.1	60.8	100.0

Ankete katılan işletmelerden herhangi bir üretici örgütüne üye olmayanlardan % 76.4'ü üyeliğe ihtiyaç duymadığını belirtmiştir.

5.5. İncelenen İşletmelerde Kredi Kullanım Durumu

Araştırma alanında incelenen işletmelerde; incelenen üretim dönemi için zeytincilik faaliyetinde kullanılmak amacıyla işletmelerin % 47.5'inin kredi kullandığı belirlenmiştir. İşletme grupları itibarıyla en fazla kredi kullanım oranı üçüncü grup işletmelerde (% 69.2), en az kredi kullanım oranı ise dördüncü grup işletmelerde bulunmaktadır. İşletmelerde kredi kullanım durumu işletme büyüklüğüne bağlı olarak değişmekle birlikte işletme başına ortalama 4 573 YTL'dir.

Çizelge 5.12. 2004 Üretim Sezonunda Zeytincilik İçin Kredi Kullanım Durumu (%)

İşletme Grupları	Evet	Hayır	Toplam	Kredi Miktarı (YTL)
1	40.0	60.0	100.0	1 833
2	55.6	44.4	100.0	3 183
3	69.2	30.8	100.0	8 275
4	25.0	75.0	100.0	5 000
Ortalama	47.5	52.6	100.0	4 573

5.6. İşletme Masrafları

İşletme masrafları değişen masraflar ve sabit masraflardan oluşmakta olup, çalışmada değişen masraflar; gübre, ilaç, sulama, bakım, hasat, pazarlama ve geçici işçilik masraflarını kapsamakta, sabit masraflar ise; genel idare, tamir-bakım, amortismanlar ve faizlerden oluşmaktadır (Ek 3).

5.6.1. Değişen Masraflar

Değişen masraflar; gübre, ilaç, sulama, bakım, hasat, akaryakıt, makina kirası, geçici işçilik ve pazarlama masraflarını kapsamaktadır. Anket yapılan işletmelerde değişen masraflar Ek 3' de incelenmiştir.

Değişen masraflar toplam işletme masraflarının % 58.4'ünü oluşturmaktadır. Değişken masraflar içerisinde en büyük payı hasat almaktadır. Hasadı pazarlama, gübreleme ve bakım masrafları izlemektedir.

5.6.2. Sabit Masraflar

Sabit masraflar ; genel idare giderleri, amortismanlar, tamir bakım ve faiz giderlerinden oluşmaktadır. İşletmelerdeki sabit masrafların unsurlarına göre dağılımı Ek 3' de verilmiştir.

İşletmeler ortalaması olarak toplam 7 102.4 YTL sabit masraf yapılmıştır. Sabit masraflar toplam masrafların % 41.6'sını oluşturmaktadır. Sabit masrafların içerisinde en yüksek payı tamir ve bakım masrafları almaktadır. Onu sırasıyla faiz, amortisman vb. masraflar izlemektedir.

5.6.3. Üretim Masrafları

İşletme masraflarına aktif sermaye faiz karşılığı eklenerek hesaplanmıştır. İncelenen işletmelerde, aktif sermaye faiz karşılığı ortalaması 1 962.2 YTL, üretim masrafı ise tüm işletmeler ortalaması olarak 19 047.2 YTL'dir. İşletme grupları itibarıyla 1. grupta, 6 618.6 YTL, 2.grupta 13 178.3 YTL, 3.grupta 20 462.5 YTL ve 4. grupta 35 929.6 YTL olarak bulunmuştur (Çizelge 5.13).

Çizelge 5.13. İncelenen İşletmelerde Üretim Masrafları

	İşletme Grupları				Ortalama
	1	2	3	4	
Aktif Ser Faiz Karşılığı	915.0	1 634.1	1 667.7	3 632.0	1 962.2
Üretim Masrafları	6 618.6	13 178.3	2 046.5	35 929.6	19 047.2

5.7. İşletme Yıllık Faaliyet Sonuçları

5.7.1. İncelenen İşletmelerde Zeytin Verimi ile Zeytin Satış Fiyatı

İncelenen işletmelerde ortalama zeytin üretim alanı 78.4 dekar, işletme başına ortalama ağaç sayısı 726 adet olup işletme başına üretilen zeytin miktarı ise 32 tondur. İncelenen işletmelerde zeytin verimi dekara 411 kg, ağaç başına ise 40 kg'dır. Ortalama zeytin fiyatı ise 0.75 YTL olarak hesaplanmıştır (Çizelge 5.14).

Çizelge 5.14'de dikkati çeken bir durum dekara alanda bulunan zeytin ağacı sayısıdır. Dekara düşen zeytin ağacı sayısı (dikim sıklığı) zeytin üretiminde verim ve kaliteyi etkileyen faktörlerden birisidir. Çalışma alanında dekara düşen zeytin ağacı sayısı ortalaması 9 ağaç iken, işletme büyüklüğüne bağlı olarak dikim aralığı artmakta ve buna bağlı olarak dekara düşen zeytin ağacı sayısı azalmaktadır. Bunda en önemli faktör büyük işletmelerin bölgede zeytine verilen teşvik çerçevesinde kurulan zeytin fidanlıklarıdır. Yeni tesislerde gemlik cinsi zeytin dikimi yapılmakta ve 5 x 5 metre aralıklarla dikilmektedir. (TKB, 2002)

Çizelge 5.14. İncelenen İşletmelerde Zeytin Verimi ile Zeytin Fiyatı

İşletme Grupları	Zeytin Alan (da)	Ağaç Sayısı (adet)	Zeytin Üretim (kg)	Verim (kg/da)	Verim (kg/ağaç)	Fiyat (YTL/kg)
1	11.6	121.9	4 846.9	380.6	36.7	0.738
2	37.9	432.6	13 685.2	377.4	32.1	0.740
3	94.0	873.1	42 653.8	503.7	49.0	0.748
4	170.0	1 480.0	65 200.0	382.8	41.0	0.756
Ortalama	78.4	726.9	31 596.5	411.1	39.7	0.746

5.7.2. Gayri Safi Üretim Değeri (GSÜD)

Gayri safi üretim değeri işletmelerde bir yıllık üretim faaliyet sonucunda elde edilen bitkisel ve hayvansal üretimin parasal değerinden oluşmaktadır. Çizelge 5.15'de incelenen işletmelerin yıllık faaliyet sonuçları verilmiştir. İşletmeler ortalaması olarak GSÜD 29 707.5 YTL'dir. İşletme büyüklüğü arttıkça doğal olarak GSÜD'de artmaktadır. Ortalama GSÜD birinci grup işletmelerde 7 569.3 YTL ;

ikinci grupta 13 540 YTL ; üçüncü grupta 31 964.4 YTL ve dördüncü grupta 65 756.4 YTL'dir.

5.7.3. Gayri Safi Hasıla (GSH)

İşletmelerin toplam GSH değeri, bitkisel ve hayvansal üretim değeri ve işletme dışından sağlanan tarımsal gelir ile konut kira karşılığından oluşmaktadır. Çizelge 5.15'e göre, incelenen işletmelerin ortalama GSH değeri 31 173.1 YTL olarak hesaplanmıştır. İşletme grupları itibarıyla birinci grup işletmelerde 8 447.4 YTL ; ikinci grupta 14 691.9 YTL ; üçüncü grupta 33 956.7 YTL ve dördüncü grupta 67 596.4 YTL olarak bulunmuştur.

5.7.4. Brüt Kar (BK)

Brüt Kar (BK), işletmelerin toplam gayri safi üretim değerinden (GSÜD) toplam değişen masrafların çıkarılması ile bulunmuştur. İşletmelerin yıllık faaliyet sonuçlarını değerlendirmede kullanılan ölçütlerden birisi olan BK, araştırmada işletmelerin zeytincilik üretim dalı için hesaplanmıştır. İşletmeler ortalaması olarak hesaplanan brüt kar 20 211.2 YTL olup, bu değer birinci grup işletmelerde 5 065.8 YTL , ikinci grupta 8 165.4 YTL ; üçüncü grupta 20 890.2 YTL ve dördüncü grupta 46 723.5 YTL'dir (Çizelge 5.15).

5.7.5. Saf Hasıla (SH)

Saf hasıla aktif sermayenin rantı olarak kabul edilmekte olup, işletmeler arası karşılaştırmalarda kullanılan bir başarı ölçütüdür. İşletme gruplarına göre işletmelerin ortalama saf hasılası Çizelge 5.15'de gösterilmiştir. İşletmeler büyüdükçe SH' nında arttığı gözlemlenmiştir. İşletmelerde saf hasıla 2 743.8 YTL ile 35 298.8 YTL arasında hesaplanmış olup, işletmeler ortalaması 14 088.1 YTL olarak bulunmuştur.

5.7.6. Tarımsal Gelir (TG)

Tarımsal gelir işletmeci ve ailesinin işletme üzerinden ve işletme dışındaki tarımsal hizmetlerden elde ettiği yıllık tarımsal gelirin bir ölçütüdür. Tarımsal gelirin hesaplanmasında SH değerine aile işgücü ücret karşılığı ve idari ücret eklenerek, ödenen borç faizleri ise çıkarılarak hesaplanmıştır. İncelenen işletmelerde tarımsal gelir ortalama 17 774.7 YTL olarak bulunmuştur.

Çizelge 5.15. İncelenen İşletmelerde Yıllık Faaliyet Sonuçları (YTL)

İşletme Grupları	GSÜD	GSH	Brüt Kâr	Saf Hasıla	Tarımsal Gelir
1	7 569.3	8 447.4	5 065.8	2 743.8	5 724.3
2	13 540.0	14 691.9	8 165.4	3 147.7	7 519.5
3	31 964.4	33 956.7	20 890.2	15 161.9	18 132.3
4	65 756.4	67 596.4	46 723.5	35 298.8	39 722.8
Ortalama	29 707.5	31 173.1	20 211.2	14 088.1	17 774.7

5.7.7. Rantabilite

Karlılık oranı, toplam yatırım sermayesi ile bunun geliri arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Rantabilite net kar ile borç faizlerinin toplanması ve bunun toplam sermayeye oranlanması ile bulunur. Bu oranın yüksek olması işletmenin karlı olduğunu bir başka deyişle ekonomik açıdan etkin olduğunu gösterir (İnan, 2001).

Çizelge 5.16’da incelenen işletmeler için hesaplanan karlılık oranları verilmiştir. Karlılık oranı işletme büyüklüğüne bağlı olarak artış göstermekte olup, öz sermaye karlılık oranı %32.9, yatırım sermayesi karlılığı ise % 34.1 olarak bulunmuştur.

Çizelge 5.16 İncelenen İşletmelerin Öz Sermaye ve Yatırım Sermayesi Karlılık Oranları (%)

İşletme Grupları	Özsermaye Karlılığı	Yatırım Sermayesi Karlılığı
1	21.6	22.2
2	19.4	20.6
3	53.6	56.3
4	51.6	52.7
Ortalama	32.9	34.1

5.8. Zeytin Üretiminde Karşılaşılan Sorunlar, Tercih Edilen Çeşitler ve Zeytin Üreticilerinin Geleceğe Yönelik Düşünceleri

Bölgede zeytin üretiminde görülen başlıca sorunlar kurtlanma, lekelenme ve bitlenmedir. İncelenen işletmelerin % 78.6'sı kurtlanmayı, % 17.8'i ise lekelenme ve bitlenmeyi önemli bir sorun olarak görmüştür. Üreticilerin % 3.6'sı ise dönemsellikten şikayetçi olmuştur.

Çizelge 5.17. Zeytincilikte Görülen Hastalık ve Zararlılar (%)

İşletme Grupları	Kurtlanma	Dönemsellik	Lekelenme +Bitlenme	Toplam
1	100.0	0.0	0.0	100.0
2	90.4	0.0	9.6	100.0
3	57.1	14.3	28.6	100.0
4	66.7	0.0	33.3	100.0
Ortalama	78.6	3.6	17.8	100.0

Aşağıdaki çizelgede zeytincilik faaliyetinde pazarlama ile ilgili yapısal sorunlar verilmiştir. Buna göre ürün fiyatındaki istikrarsızlık pazarlama faaliyetlerini olumsuz etkileyen en önemli sorun olarak görülmektedir. Fiyat düşüklüğünün pazarlama faaliyetlerini, 1. grup işletmelerde % 42.9, 2. grup işletmelerde % 46.2, 3. ve 4. grup işletmelerde % 50.0 oranında olumsuz yönde etkilediği üreticiler tarafından dile getirilmiştir (Çizelge 5.18).

Çizelge 5.18. Pazarlamayla İlgili Sorunlar (%)

İşletme Grupları	Fiyat Düşüklüğü	Örgütlenme Yetersizliği	Maliyetlerin Yüksekliği	Diğer	Toplam
1	42.9	28.6	28.6	0.0	100.0
2	46.2	50.0	0.0	3.8	100.0
3	50.0	50.0	0.0	0.0	100.0
4	50.0	50.0	0.0	0.0	100.0
Ortalama	47.3	44.6	7.1	1.0	100.0

İncelenen işletmelerde uygun görülen zeytin çeşidi sırasıyla, üreticilerin yağlık zeytin, haşebi, halkalı, gemlik ve seleliktir (Çizelge 5.19)

Çizelge 5.19. Üreticilerin Tercih Ettikleri Zeytin Çeşitleri (%)

İşletme Grupları	Yağlık	Selelik	Haşebi	Halkalı	Gemlik	Diğer	Toplam
1	70.6	5.9	0.0	17.6	5.9	0.0	100.0
2	48.4	0.0	19.4	9.7	12.9	9.7	100.0
3	60.0	6.7	6.7	6.7	0.0	20.0	100.0
4	57.1	14.3	14.3	0.0	14.3	0.0	100.0
Ortalama	59.0	6.7	10.1	8.5	8.3	7.4	100.0

Anket yapılan işletmecilerin bölge için tercih ettikleri en karlı ürün zeytindir. Zeytin üretimini en karlı görenlerin oranı 1. grup işletmelerde %44.4 iken, 2. grup işletmelerde %25.0, 3. grup işletmelerde %61.5 ve 4. grup işletmelerde % 100.0'dür. Görüldüğü üzere büyük işletmelerde üreticilerin tamamı zeytinciliğin bölge için en karlı üretim dalı olduğunu belirtmişlerdir. Zeytini sırasıyla tütün (%16.4), sebze (% 9.7), pamuk (% 5.1), hayvansal üretim (%3.7), buğday (%3.3) ve mısır (% 2.3) izlemektedir.

Çizelge 5.20. Üreticilerin Bölge İçin Tercih Ettikleri En Kârlı Ürün (%)

İşletme Grupları	Zeytin	Tütün	Pamuk	Mısır	Buğday	Hayvan- cılık	Sebze- cilik	Diğer	Toplam
1	44.4	33.3	5.6	5.6	5.6	0.0	5.6	0.0	100.0
2	25.0	32.1	7.1	3.6	0.0	7.1	17.9	7.1	100.0
3	61.5	0.0	7.7	0.0	7.7	7.7	15.4	0.0	100.0
4	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Ortalama	57.7	16.4	5.1	2.3	3.3	3.7	9.7	1.8	100.0

Anket yapılan işletmecilerin zeytin üretimi ile ilgili olarak geleceğe yönelik planları Çizelge 5.21'de incelenmiştir. Buna göre 1. gruptakilerin % 93.7'si, 2. gruptakilerin % 92.6'sı, 3. gruptakilerin % 84.6' sı, 4. gruptakilerin ise tamamı gelecek yıllarda da zeytin üretim faaliyetine devam edeceklerini belirtmişlerdir.

Çizelge 5.21. Üreticilerin Zeytin Üretimiyle İlgili Geleceğe Yönelik Planları (%)

İşletme Grupları	Devam Ettirme	Vazgeçme	Kararsız	Toplam
1	93.7	0.0	6.3	100
2	92.6	0.0	7.4	100
3	84.6	7.7	7.7	100
4	100.0	0.0	0.0	100
Ortalama	92.7	1.9	5.4	100

5.9. Zeytinyağı İşleme Tesislerine (Yağhaneler'e) İlişkin Araştırma Bulguları

5.9.1. İncelenen İşletmelerin Kuruluş Tarihleri ve Hukuki Şekilleri

Bölgede toplam 72 adet yağhane mevcuttur. Bu işletmelerden 7 adedi ile anket çalışması yapılmıştır. Anket yapılan işletmelerin 1991 ile 2003 yılları arasında kurulduğu görülmüştür. İşletmelerin faaliyet yılı ortalama 9 yıl olarak hesaplanmıştır. İşletmelerin % 14.3'ü limited şirket, % 85.7'si şahıs veya aile işletmesidir.

5.9.2. İncelenen İşletmelerin ve Yöneticilerinin Durumu

İşletmelerin sermayesi ortalama 346 428.6 YTL'dir. Bunun % 75'ini alet makina, % 25'ini bina oluşturmaktadır.

İşletmecilerin % 85.7'sinin hem tarımsal üretimle hem de ticaretle uğraştıkları, % 14.3'ünün ise sadece tarımsal üretim faaliyetinde bulundukları belirlenmiştir. İncelenen işletmelerin yaşları 47 ile 65 arasında değişmektedir. Bunların zeytincilikle ilgili deneyim süreleri 5 ile 40 yıl arasında değişmekte olup, % 14.3'ü 5 yıldan, % 14.3'ü 20 yıldan, % 14.3'ü 22 yıldan, % 14.3'ü 30 yıldan, % 28.6'sı 35 yıldan ve % 14.3'ü 40 yıldan beri bu sektörde faaliyet göstermektedir. İşletmecilerin eğitim durumları Çizelge 5.22'de incelenmiştir.

Çizelge 5.22.İşletmecilerin Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Adet	%
Okur-Yazar	3	42.9
İlkokul	2	28.6
Ortaokul	2	28.6
Toplam	7	100

Çizelge 5.22'ye göre işletmecilerin % 42.9'u okur-yazar, % 28.6'sı ilkokul mezunu, % 28.6'sı ise ortaokul mezunudur.

5.9.3. İncelenen İşletmelerde Personel İstihdam Durumu

Anket yapılan işletmelerde işgücünün % 28.6'sı daimi işçi, % 71.4'ü geçici işçi olarak çalıştırılmaktadır. İşletmelerde çalışan kişi sayısı ortalama 14'tür. Daimi işçilere ödenen ortalama ücret 4 339.3 YTL, geçici işçilere ödenen ücret 1 250 YTL'dir.

5.9.4. İncelenen İşletmelerde Kapasite Kullanım Durumu

Bölgede zeytin presleme faaliyeti Eylül sonu itibariyle başlayıp aralık ayı sonuna kadar devam etmektedir. İşletmelerin işlediği ürün miktarları aylar itibariyle Çizelge 5.23'de incelenmiştir.

Çizelge 5.23.Aylar İtibariyle İşlenen Zeytin, Zeytinyağı ve Prina Üretimi

Aylar	İşlenen Zeytin		Zeytinyağı Üretimi		Prina Üretimi	
	Ton	%	Ton	YTL	ton	YTL
Ekim	32.7	9.4	10.0	32 507.1	7.2	1 602.9
Kasım	136.4	39.3	42.2	132 907.1	30.3	6 398.6
Aralık	177.9	51.3	52.0	171 842.9	37.7	9 111.4
Toplam	347.0	100.0	104.2	337 257.1	75.2	17 112.9

İncelenen işletmelerde üretim eylül ayı sonunda başladığından, zeytin hasadını tamamlayan üreticilerin ürünleri ekim ayı itibariyle işlenmeye başlanmaktadır. İşletme başına yıllık işlenen zeytin miktarı 347 ton olup ; bunun % 9.4'ü ekim, %39.3'ü kasım, % 51.3'ü ise aralık ayında işlenmiştir. İşletme başına işlenen toplam 347 ton zeytinden 104.2 ton zeytinyağı elde edilmiştir. Zeytinyağı işletmecisinin bu üretimden almış olduğu pay üretilen zeytinyağı miktarının % 6 ile 8'i arasında değişmekte olup, ortalama % 7'dir. Buna ek olarak, zeytinyağı işletmecisi işletmesinde işlenen zeytinden elde edilen prina odununun tamamını da işleme masrafının karşılığı olarak almaktadır.

Anket yapılan zeytinyağı işletmecilerinin yıllık işletme dışı gelirleri ise 19 000 YTL olup, söz konusu gelir, bölgedeki üretim sezonu bitiminde işletme sahiplerinin zeytin presleme makinalarını Ege Bölgesindeki yağhanelere kiralanması sonucu elde edilmiştir.

5.10. Faktör Analizi

Zeytin işletmelerinin teknik ve ekonomik yapı bakımından farklılıklarını belirleyen faktörleri ortaya koymak amacıyla işletmeye ait 23 adedinden işletmeler

üzerine etkileri olan en önemlil faktörlerin belirlenmesi amacıyla faktör analizi kullanılmıştır.

Anket yoluyla 61 işletmeden toplanan 23 adet sosyo-ekonomik değişken değeri faktör analizine tabi tutulmuş ve 6 adet faktör değerinin toplam varyansı %84.8 oranında açıkladığı tespit edilmiştir.

5.10.1. Faktör Analizi Sonuçları

Faktör analizi birbiri ile karşılıklı bağımlı metrik veriler arasındaki ilişkiyi açıklamada kullanılan önemli bir çoklu veri analiz tekniği olup, bu analizde önemli olan bu verilerin isimlendirmelerin ve neyi temsil ettiğinin açıklanmasıdır (Gül, 1995)

5.10.2. Analizde Kullanılan Değişkenler, Tanımları ve Ortaklık Unsurları

Araştırma alanında bulunan işletmelerin geneli için yapılan faktör analizinde kullanılan değişkenler, bunların tanımları ve ortaklık unsurları Çizelge 5.24’de verilmiştir. Araştırmada, toplam olarak 23 adet değişken kullanılmıştır. Çizelgelerin elde edilmesine kadar çok sayıda seçenek denenmiş ve ortaklık unsurları en yüksek olan değişkenler seçilmiştir.

Çizelge 5.24. Faktör Analizinde Kullanılan Değişkenler

<i>Değişken No</i>	<i>Tanımlar</i>	<i>Ortaklık Unsuru</i>
X1	Çiftlik Sermayesi (YTL)	.799
X2	İşletme Sermayesi (YTL)	.695
X3	Zeytin Üretim Alanı (da)	.890
X4	Fidanlık Alan (da)	.910
X5	Ağaç Sayısı (adet)	.884
X6	Verim (kg/agaç)	.580
X7	Toplam Değişen Masraflar (YTL)	.923
X8	Toplam Sabit Masraflar (YTL)	.944
X9	Ağaç Başına GSH (YTL)	.938
X10	Ağaç Başına BK (YTL)	.891
X11	Ağaç Başına SH (YTL)	.923
X12	Ağaç Başına TG (YTL)	.733
X13	Toplam Birey Sayısı (adet)	.886
X14	Çalışabilir Birey Sayısı (adet)	.869
X15	Toplam Çalışan Birey Sayısı (adet)	.478
X16	Zeytincilik Deneyimi (yıl)	.924
X17	Yaş (yıl)	.804
X18	İkamet Yeri	.823
X19	İşletmecinin Eğitim Düzeyi	.797
X20	Toplam Zeytinyağı Üretimi (YTL)	.979
X21	Brüt Kar (YTL)	.974
X22	Saf Hasıla (YTL)	.955
X23	Tarımsal Gelir (YTL)	.907

5.10.3. Faktör Analizinde Uygulanan Testler ve Yöntemler

Bartlett küresellik testi (Barlett Test of Sphericity) sonucu elde edilen değer 1938.346 ve önem seviyesi ise 0.000'dır. Bu durumda, test istatistiği değeri yüksek ve önem seviyesi çok düşük olduğundan ana kitle korelasyon matrisinin birim matris olduğu hipotezi reddedilmekte ve dolayısı ile faktör modelinin kullanımında herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. (Gül,1995)

Faktör analizi sonucu elde edilen KMO değeri (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) 0.724 bulunmuştur. Sosyal Bilimlerde uygulanan faktör analizlerinde KMO değerinin diğer bilim dallarına göre daha düşük olacağı dikkate alındığında, bu araştırmada faktör analizi tekniğinin kullanılabilirliği açısından bunun uygun bir değer olduğu söylenebilir (Gül, 1995).

Faktör analizinde, en yaygın kullanılan teknik olduğundan PC (Principal-Component Analysis) modeli ve "VARİMAX extraction" yöntemi kullanılmıştır. (Gül,1995)

Başlangıç Çözümünde Faktörlerin Özdeğerleri ve Varyansları

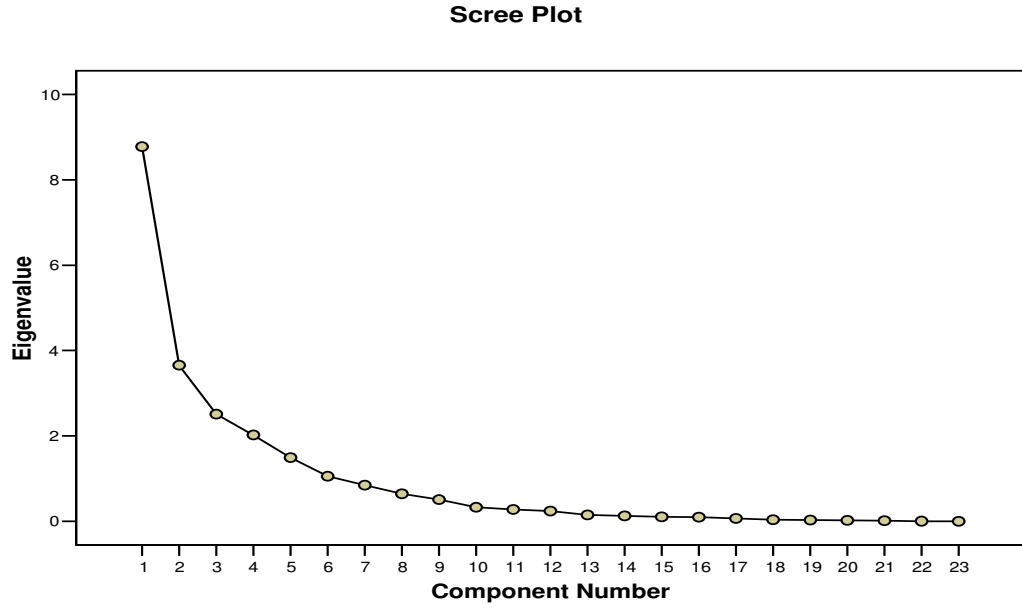
Çizelge 5.25'de faktör analizi başlangıç çözümünde faktörlerin sahip oldukları özdeğerleri ve varyanslarına ait değerler yer almaktadır. Buna göre, başlangıçta değişken sayısı kadar faktör elde edilmektedir. Fakat bu faktörlerin özdeğerleri ve açıkladıkları varyans yüzdeleri giderek azalma göstermektedir. Bununla birlikte, ilk sıralarda yer alan faktörleri takip eden diğer faktörlerin açıklayıcı olma nitelikleri hızla azalmaktadır. Burada faktörlerin özdeğerleri toplamı, toplam değişken sayısına eşittir. Yani toplam 23 değişken analizde yer aldığı için özdeğerler toplamı da 23'tür.

Çizelge 5.25. Faktör Analizi Başlangıç Çözümünde Faktörlerin Özdeğerleri ve Varyansları

Faktör	Özdeğer	Varyans Yüzdesi	Birikimli Varyans
F1	8.775	38.151	38.151
F2	3.654	15.886	54.036
F3	2.509	10.910	64.946
F4	2.020	8.781	73.727
F5	1.494	6.494	80.221
F6	1.054	4.580	84.802
F7	0.846	3.680	88.482
F8	0.643	2.798	91.280
F9	0.507	2.202	93.482
F10	0.327	1.423	94.905
F11	0.279	1.214	96.119
F12	0.242	1.050	97.169
F13	0.151	0.655	97.824
F14	0.127	0.552	98.376
F15	0.105	0.458	98.834
F16	0.097	0.424	99.258
F17	0.068	0.296	99.553
F18	0.037	0.163	99.716
F19	0.029	0.126	99.842
F20	0.020	0.089	99.931
F21	0.013	0.058	99.988
F22	0.002	0.010	99.99
F23	0.000	0.001	100.00

5.10.4. Faktör Sayısına Karar Verme

Faktör sayısına karar vermede, faktörler grafiğinden (factor scree plot) yararlanılmıştır (Şekil 1). Buna göre, grafik üzerinde ilk kırılma noktası (çalışmada ilk 6 faktördür) belirlenmiş ve o noktaya kadar olan faktörler sonuç istatistiğinde yer almıştır.

Şekil 5.1. Faktör Sayısına Karar Vermede Kullanılan Grafik

Faktörler grafiğinde, X ekseninde faktör numaraları, Y ekseninde ise özdeğerler yer almaktadır. Özdeğerlerin bu grafik üzerindeki görünümü kayan çakıl taşlarını andırdığından, bu grafik için aynı anlama gelen “scree plot” adı kullanılmaktadır. (Gül,1995)

Şekil 5.1.’deki grafik, esas alınarak seçilen 6 faktöre ait adlandırmalar ve bu faktörlerin özdeğerleri Çizelge 5.26’da gösterilmiştir. Buna göre, 1 nolu faktör, işletme büyüklüğü olarak adlandırılmış olup, bu faktör toplam varyansın çok önemli bir kısmını açıklamaktadır (% 38.1). Karlılık_olarak adlandırılan 2 nolu faktör de yine toplam varyans içinde önemli paya sahiptir (% 15.9). Çizelgede yer alan 3 nolu faktör deneyim, toplam varyansın % 10.9’unu açıklamaktadır. Sadece bu üç faktörün birikimli varyanslarına bakıldığında bu değer % 64.9 olduğu görülür. İzleyen faktörler ise daha düşük paylara sahiptirler. 4 nolu faktör sermaye % 8.8, 5 nolu faktör işgücü % 6.5, 6 nolu faktör eğitim %4.6 oranında varyansı açıklamaktadır.

Faktör analizi sonuç istatistiğinde yer alan 6 faktörün birikimli varyansları % 84.8'dir. Yani seçilen bu faktörler, orjinal değişkenlerin % 84.8 kadarını açıklayabilmektedirler.

Çizelge 5.26. Faktör Analizi Sonuç İstatistiğinde Faktörlerin Özdeğerleri ve Varyansları

Faktör	Faktör Adı	Özdeğer	Varyans Yüzdesi	Birikimli Varyans
F1	İşletme Büyüklüğü	8.775	38.1	38.1
F2	Karlılık	3.654	15.9	54.0
F3	Deneyim	2.509	10.9	64.9
F4	Sermaye	2.020	8.8	73.7
F5	İşgücü	1.494	6.5	80.2
F6	Eğitim	1.054	4.6	84.8

5.10.5. Faktör Yükleri

Sonuç istatistiğinde elde edilen faktörler ve bunlara ait faktör yükleri Çizelge 5.27'de verilmiştir. Taranmış olan bölgeler, faktörlerin isimlendirilmesine yarayan ve faktör yükleri çok yüksek olan değişkenleri göstermektedir. 0.19 ve yukarı faktör yüklerine sahip olan değişken değerleri de koyu (bold) ifade edilmişlerdir. % 1 önem seviyesinde ve 100 değişkenle çalışma durumunda 0.19 ve yukarı yükler önemli kabul edilmektedir (Gül, 1995).

5.10.6. Faktörlerin Yorumlanması

Faktör matrisinin dikey ve yatay olmak üzere iki ayrı şekilde yorumu yapılabilmektedir. Dikey yorumlamada her bir faktör kendi içerisinde ayrı ayrı incelenmekte ve her bir değişkenin o faktöre olan bağımlılığı açıklanmaktadır. Yatay yorumlamada ise her bir değişkenin, belirlenen faktörlerle olan ilişkileri üzerinde durulmaktadır (Gül, 1995)

5.10.6.1. İşletme Büyüklüğü Faktörü

Değişkenlerin 1 nolu faktördeki (F1) yüklerine bakıldığında, işletme büyüklüğüne bağlı olarak artan ve toplam değerlerle ifade edilen değişkenlerin çok yüksek faktör yüklerine sahip oldukları görülmektedir. Bu nedenle F1, işletme büyüklüğü faktörü olarak adlandırılmaktadır.

F1’de yer alan toplam değerler (X3, X7, X20, X21, X22) yüksek faktör yüklerine sahip olan değişkenlerdir.

İşletmelerdeki zeytinyağı üretimi (X3) işletme büyüklüğü arttıkça artış göstermektedir. İşletmelerde toplam değişen ve sabit masraflar (X7,X8), faaliyet gelirleri (X21,X22,X23), ağaç ve fidan sayısı (X4,X5), zeytin üretim miktarına bağlı olarak artmaktadır.

Bu değişkenlerin dışında kalan değişkenlerin, F1’de sahip oldukları yükler %1 önem düzeyinde önemli bulunmamışlardır (Çizelge 5.27).

5.10.6.2. Karlılık Faktörü

F2’de büyük faktör yüklerine sahip olan değişkenlerin özellikleri incelendiğinde, bu faktörün işletmelerin ağaç sayıları ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. gayrisafi hasıla değeri (X9), brüt kar (X10), saf hasıla (X11) ve tarımsal gelir (X12) önemli faktör yüklerine sahip değişkenlerdir. Gayrisafi hasıla için faktör yükü (0,924), Brüt kar için faktör yükü (0.888), saf hasıla için faktör yükü (0.946), tarımsal gelir için faktör yükü (0.794) olarak saptanmıştır. Faaliyet gelirinin artışı işletmelerin zeytin ağacı varlığındaki artışla doğru orantılıdır.

Bu değişkenlerin dışında kalan değişkenlerin, F2’de sahip oldukları yükler %1 önem düzeyinde önemli bulunmamışlardır.

5.10.6.3. Deneyim Faktörü

F3' de önemli faktör yüklerine sahip olan değişkenler işletmecinin zeytincilik deneyimi (X16), yaşı (X17) ve verim (X6) olarak saptanmıştır. İşletmecinin deneyimi için faktör yükü (0.952), yaşı için faktör yükü (0.866) ve verim için faktör yükü (0.486)' dır.

İşletmecinin zeytincilikteki deneyim süresi arttıkça verimde artmaktadır.

5.10.6.4. Sermaye Faktörü

F4'de büyük faktör yüklerine sahip olan değişkenlerin özellikleri incelendiğinde, bu faktörün sermaye ile ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır. Sermaye unsurlarının yüksek faktör yüklerine sahip olmasından dolayı bu faktör sermaye faktörü olarak adlandırılmıştır. Toplam çiftlik sermayesi (X1), Toplam işletme sermayesi (X2) ve toplam çalışabilir birey sayısı (X15), 0.809, 0.735, 0.607'lik faktör yüklerine sahip olan değişkenlerdir. İşletmelerde sermaye artışı, masraflar üzerinde de artışa neden olmaktadır.

5.10.6.5. İşgücü Faktörü

F5'de büyük faktör yüklerine sahip olan değişkenlerin özellikleri incelendiğinde, bu faktörün aile nüfusunun zeytincilikte çalışabilir toplam birey sayısına bağlı olduğu görülmektedir. Bu faktörde toplam birey sayısı (X 13) 0.915, çalışabilir birey sayısı ile (X14) 0.915 aynı faktör yüküne sahiptir.

5.10.6.6. Eğitim Faktörü

F6’da büyük faktör yüklerine sahip olan değişkenlerin özellikleri incelendiğinde, bu faktörün işletmecinin eğitim düzeyi ile ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır. İkamet yeri (X18) 0.870, Eğitim (X19) 0.668 faktör yüklerine sahip değişkenlerdir.

Çizelge 5.27. Sonuç İstatistiğinde Faktör Yükleri

Değişkenler		Faktörler					
		F1	F2	F3	F4	F5	F6
X20	Toplam Zeytinyağı Üretimi	0.954	0.162	0.074	0.184	-0.055	0.000
X21	Brüt Kar	0.945	0.209	0.071	0.175	-0.039	-0.028
X7	Toplam Değişen Masraflar (YTL)	0.926	0.027	0.092	0.187	-0.112	0.094
X3	Zeytin Üretim Alanı (da)	0.923	-0.009	0.016	0.154	-0.007	0.120
X22	Saf Hasıla (YTL)	0.919	0.320	0.008	0.041	0.056	-0.048
X4	Fdanlık Alanı (da)	0.903	-0.089	-0.057	0.204	0.176	0.108
X23	Tarımsal Gelir (YTL)	0.882	0.316	-0.051	-0.100	-0.063	0.109
X8	Toplam Sabit Masraflar (YTL)	0.860	0.011	0.045	0.437	-0.091	0.056
X5	Ağaç Sayısı (adet)	0.847	-0.165	-0.094	0.207	0.162	0.247
X11	Ağaç Başına SH (YTL)	0.145	0.946	0.025	0.011	0.076	-0.010
X9	Ağaç Başına GSH (YTL)	0.147	0.924	0.099	0.197	-0.097	-0.066
X10	Ağaç Başına Brüt Kar YTL)	0.131	0.888	0.190	0.173	-0.116	-0.082
X12	Ağaç Başına T G (YTL)	-0.005	0.794	-0.089	-0.272	-0.134	0.053
X16	İşletmecinin Zeytincilik Deneyimi (yıl)	0.055	0.066	0.952	-0.095	-0.042	-0.024
X17	İşletmecinin Yaşı (yıl)	0.088	0.119	0.866	-0.004	0.179	0.007
X6	Verim (kg/ağaç)	-0.137	-0.046	0.486	0.054	-0.372	-0.426
X1	Çiftlik Sermayesi (YTL)	0.143	0.151	0.082	0.809	-0.308	0.013
X2	İşletme Sermayesi (YTL)	0.381	-0.007	-0.064	0.735	0.050	-0.051
X15	Toplam Çalışan Birey Sayısı (adet)	0.284	-0.023	-0.153	0.607	0.043	0.057
X13	Toplam Birey Sayısı (adet)	0.079	-0.165	-0.026	-0.081	0.915	-0.083
X14	Çalışabilir Birey Sayısı (adet)	-0.088	-0.041	0.131	-0.047	0.915	-0.054
X18	İşletmecinin İkamet Yeri	0.187	-0.086	0.088	-0.085	-0.093	0.870
X19	İşletmecinin Eğitim Düzeyi	0.102	0.002	-0.485	0.287	-0.150	0.668

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Hatay ili zeytin ve zeytinyağı işletmelerinin ekonomik analizine yönelik olarak yapılan bu çalışmanın amacı araştırma bölgesindeki zeytin ve zeytinyağı işletmelerinin ekonomik yapısını ortaya koymak, ekonomik faaliyet sonuçlarını tespit etmek ve üreticilerin sorunlarını incelemektir. Bu amaçla Hatay ili genelinde faaliyet gösteren 61 adet zeytin işletmeciliği, 7 adet zeytinyağı işleme tesisi (yağhane) olmak üzere toplam 68 adet işletmeden tabakalı örnekleme yöntemiyle örnek olarak seçilmiştir. Söz konusu işletmelerden sözlü anket yoluyla derlenen bilgiler analiz edilmiştir.

Bitkisel üretim içerisinde zeytincilik bölge ekonomisi için özel bir yere sahip olup, Hatay ili toplam tarım arazilerinin %19.0'ını oluşturmaktadır. Bu oran Türkiye zeytinlik arazilerinin % 6.5'idir. İlin iklim ve toprak koşulları uygun olduğundan tüm ilçelerde zeytin ve zeytinyağı üretimi yapılmakta olup, birçok ilçede tek geçim kaynağıdır. Bununla birlikte, bölgede zeytincilik faaliyetinin ekonomik analiziyle ilgili yeterli çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada, araştırma bölgesinde zeytincilik yapan ve zeytin işleme tesislerinin mevcut durumları ortaya konularak karşılaştıkları sorunlar ve geleceğe dönük beklentiler ile sorunların çözümüne yönelik öneriler sunulmuştur.

Araştırma bölgesinde bulunan işletmelerin çoğunluğunu küçük kapasiteli işletmeler oluşturmaktadır. Nitekim ilde tüm tarım işletmelerinin % 78' i, zeytincilik yapan işletmelerin ise %90'ı 50 dekarın altındaki küçük işletmelerden oluşmaktadır (TKB, 2004). Diğer yandan tarım alanlarının dağınık ve parçalı olması kaynakların ekonomik olarak kullanılmasını engellemekte, işletmelerde; verim, kalite ve gelir düzeyinin düşük kalmasına neden olmaktadır.

İşletmecilerin; yaşları ortalama 55 yıl, zeytincilikte deneyim süresi 33 yıl, okuma yazma bilmeyenlerinin oranı % 7, % 82.7' si köyde, % 5.6' sı ilçede, % 0.9'u şehirde ve % 10.8'i hem köyde hem de şehirde ikamet ettiği saptanmıştır.

Zeytin üretiminde çalışanların % 70'i 15-49 yaş grubunda, % 30'u ise 50 yaş ve üzerinde olduğu belirlenmiştir. İncelenen işletmelerde ortalama çalışabilir nüfus 3.5 kişi olarak bulunmuştur. Zeytincilikte kişi başına yıllık ortalama çalışma süresinin 32

gün olduğu ve bu sürenin işletme büyüklüğüne bağlı olarak artış gösterdiği belirlenmiştir. Zeytincilik faaliyetinde tespit edilen 32 günlük çalışma süresi zeytincilik için bir sezonda yapılan budama, seyreltme, ilaçlama, gübreleme, sulama ve hasat için kullanılmıştır. İşletmelerde daimi işçi sayısı ortalama 3.9 kişi olarak bulunmuş, bunların yıllık çalışma süresi kişi başına ortalama 92 gün olarak hesaplanmıştır. Bu işçilere ödenen yıllık ücret ise ortalama 4 557.5 YTL olarak saptanmıştır. İşletmelerde çalıştırılan geçici işçi sayısı 19.9 kişi olarak belirlenmiş, bunların çalışma süresi ise 35 gün olarak hesaplanmıştır.

İşletmelerin genel ortalaması olarak aktif sermayenin % 64.8'ini arazi sermayesi oluşturmakta, bunu %4.7 ile bina, % 16.7 ile bitki, %2.5 ile arazi ıslahı, sermayesi izlemektedir. Zeytincilik yapan işletmelerde ortalama çiftlik sermayesi 205 904.3 YTL olup, bu sermaye grubu toplam sermayenin % 88.8'ini oluşturmaktadır. Ortalama arazi sermayesi 150 266.9 YTL'dir.

Bina sermayesi, işletme başına ortalama 10 911.7 YTL bulunmuştur. Bina sermayesinin toplam aktif sermaye içindeki payı ortalama 4.7 olup bu pay işletme büyüklüğüne bağlı olarak azalmaktadır. İşletme başına düşen ortalama bitki sermayesi 38 848.1 YTL olup, aktif sermaye içindeki payı % 16.7'dir. İşletmelerde alet ve makina sermayesi ortalama 13 662,3 YTL olup, toplam aktif sermayenin % 5.9'unu oluşturmaktadır. Hayvan sermayesinin aktif sermaye içindeki payı ise 2.3 olup, araştırma kapsamındaki işletmelerde hayvan sermayesi işletme büyüklüğü arttıkça azalış göstermektedir. İncelenen işletmelerde ortalama malzeme ve mühimmat sermayesi 6.018.0 YTL, aktif sermaye içindeki oranı ise % 2.6 olarak hesaplanmıştır. İncelenen işletmelerde de pasif sermayenin % 0.9'unu borçlar, % 99,1'unu ise öz sermaye oluşturmaktadır. Gruplar itibariyle bakıldığında öz sermayenin pasif sermayeye oranı 1. ve 2. gruplarda % 98.4, 98.5, 3. grupta % 98.2, 4. grupta ise % 99.8'dir.

Anket yapılan işletmelerin ortalama % 67.8 gibi büyük bir oranı bir kooperatif veya birliğe üye iken, % 32.2'si herhangi bir tarımsal kuruluşa üye değildir. İşletmelerin zeytincilikle ilgili teşviklerden ve sulama olanaklarından faydalanabilmesi için üyelik zorunluluğu bulunduğundan bu oranların yüksek olması beklenen bir durumdur.

Araştırmada incelenen işletmelerin kredi kullanım durumu incelendiğinde ; işletmelerin % 47.5'inin kredi kullandığı belirlenmiştir. İşletme grupları itibariyle en yüksek kredi kullanım oranı üçüncü grup işletmelerde (% 69.2), en az kredi kullanım oranı ise dördüncü grup işletmelerdedir. İşletmelerde kredi kullanım durumu işletme büyüklüğüne bağlı olarak değişmekle birlikte işletme başına ortalama 4 573 YTL'dir. Ancak, işletmeciler zeytin üretimi için aldıkları kredileri bölgede entansif olarak üretimi yapılan, yoğun girdi kullanılan ürünlerden çoğunlukla pamuk ve sebze üretimi için kullanmaktadır. Kredinin pamuk ve sebze gibi yoğun girdi gerektiren ürünlere kullanılmasında etkili bir diğer faktörde bölge üreticilerinde “zeytin masraf gerektirmeyen bir ürün“ kanısının yaygın olmasıdır.

İncelenen işletmelerde işletme masrafları; değişen ve sabit masraf olarak incelenmiştir. Değişen masraflar; gübre, ilaç, sulama, bakım, hasat, pazarlama ve geçici işçilik masraflarını kapsamakta, sabit masraflar ise; daimi işçi, genel idare, tamir-bakım, amortismanlar ve faizlerden oluşmaktadır. Aktif sermaye faiz karşılığı işletme başına ortalama 1 962.2 YTL, üretim masrafı ise 19 047.2 YTL olarak hesaplanmıştır. Üretim masraflarının % 58.4'ü değişen, % 41.6'sı ise sabit masraflardan oluşmaktadır.

İşletmelerde ortalama zeytin üretim alanı 78.4 dekar, işletme başına ortalama ağaç sayısı 726 adet olup işletme başına üretilen zeytin miktarı ise 32 tondur. İncelenen işletmelerde zeytin verimi dekara 411 kg, ağaç başına ise 40 kg'dır. İşletmelerin zeytin satış fiyatları ortalama 0.75 YTL / kg olarak hesaplanmıştır.

İşletmeler ortalaması olarak GSÜD 29 707.5 YTL, GSH 31 173.1 YTL, BK 20 211.2 YTL, SH 14 088.1 YTL olarak hesaplanmıştır.

İşletmelerin tarımsal geliri ortalama 17 774.7 YTL olarak bulunmuştur. Gruplar itibariyle bakıldığında tarımsal gelir, 1. grupta 5 724.3 YTL, 2.grupta 7 519.5 YTL, 3.grupta 18 132.3 YTL ve 4. grupta ise 39 722.8 YTL'dir.

İşletmelerde öz sermaye karlılık oranı %32.9, yatırım sermayesinin karlılık oranı ise % 34.1 olarak saptanmıştır.

İşletmecilerin bölge için tercih ettikleri en karlı ürün zeytin olarak belirlenmiştir. İşletmeciler arasında zeytin üretimini karlı görenlerin oranı 1. grupta

% 44.4 iken, 2. grupta % 25.0, 3. grupta % 61.5 ve 4. grupta ise % 100.0 olarak bulunmuştur.

Çalışmada, işletmelerin teknik ve ekonomik yapı bakımından farklılıklarını belirleyen faktörleri ortaya koymak amacıyla işletmelerden elde edilen 23 adet değişken faktör analizine tabi tutulmuş, sonuç olarak 6 adet faktörün toplam varyansın % 84.8'ini açıkladığı görülmüştür.

Faktör analizi sonucu elde edilen KMO değeri 0.724 olup, % 1 düzeyinde istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Faktörlerden; birincisi işletme büyüklüğü ikincisi karlılık, üçüncüsü deneyim, dördüncüsü sermaye, beşincisi işgücü, altıncısı ise eğitim olarak isimlendirilmiştir.

Bölgede zeytinyağı işleme tesislerinin (yağhaneler) 1991 - 2003 yılları arasında kurulduğu görülmüştür. İşletmelerin ortalama olarak 9 yıldan beri faaliyet gösterdikleri saptanmıştır. İşletmelerin % 14.3'ü limited şirket, % 85.7'si şahıs veya aile işletmesidir.

İşletmelerin sermayesi ortalama 346 428.6 YTL'dir.

İşletmecilerin % 14.3'ünün sadece tarımsal üretim yaptıkları, % 85.7'sinin ise hem tarımsal üretim hem de ticaretle uğraştıkları belirlenmiştir. İncelenen işletmelerin yaşları 47 ile 65 arasında değişmektedir. Bunların zeytincilikle ilgili deneyim süreleri 5 - 40 yıldır.

İşletmecilerin % 42.9'u okur-yazar, % 28.6'sı ilkokul mezunu, % 28.6'sı ise ortaokul mezunudur.

İşletmelerin % 28.6'sı daimi işçi, % 61.4'ü geçici işçi çalıştırmaktadır. İşletmelerde çalışan kişi sayısı ortalama olarak 14 adettir. Daimi işçilere ödenen ortalama ücret 4 339.3 YTL, geçici işçilere ödenen ücret 1 250.0 YTL'dir. İşletmelerin ortalama yıllık elektrik giderleri 4 057.1 YTL olarak hesaplanmıştır.

Anket yapılan işletmelerin yıllık işletme dışı gelirleri ortalaması ise 19 000 YTL olup, söz konusu gelir, bölgedeki üretim sezonu bitiminde işletme sahiplerinin zeytin presleme makinalarını Ege Bölgesindeki yağhanelere kiralaması sonucu elde edilmektedir.

İncelenen işletmelerde zeytin işleme faaliyeti ekimde başlamakta aralık ayı sonunda bitmektedir. İşletme başına yıllık işlenen zeytin miktarı 347 ton olup bunun

% 9.4'ü ekim ayında, %39.3'ü kasım ayında, % 51.3'ü ise aralık ayında işlenmiştir. İşletme başına işlenen toplam 347 ton zeytinden 104.2 ton zeytinyağı elde edilmiştir.

İncelenen işletmelerde zeytin verimi yıldan yıla büyük dalgalanma göstermektedir. Bu dalgalanmayı etkileyen faktörlerden en önemlisi zeytinde görülen kurtlanmadır. İncelenen işletmelerde işletmecilerin % 78.6 gibi büyük bir çoğunluğu da kurtlanmayı önemli bir sorun olarak görmektedir. Kurtlanmanın başlıca nedeni; ilaçlamanın zamanında yapılmaması veya eksik ve yanlış yapılmasıdır. Zeytinliklerin doğru ve yeterli ilaçlanması kurtlanmayı % 90 oranında azalttığı bildirilmektedir (Anonim, 2003). Ancak araştırma kapsamında anket yapılan işletmecilerin büyük çoğunluğu bunun sulama yapılmamasından ve bölgenin yaz aylarında yağış almamasından kaynaklandığını düşünmektedir. Nitekim Hatay Tarım İl Müdürlüğü yetkilileri yağışın bölgedeki tabiat koşullarını etkilediğini ve bölgede bol yağış alınan yıllarda zeytinde kurtlanma oranının düştüğünü belirtmektedirler. Ancak aynı yetkililer yağış ile sulamanın farklı olduğunu, üreticilerin söylediği gibi sulamanın kurtlanmayı önleyici bir etkisinin olmadığını, işletmecilerin çoğunluğu tarafından ifade edilen görüşün aksine zeytinde kurtlanmada zirai mücadelenin etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırma bölgesinde zeytinliklerin sulanmaması da önemli bir sorundur. Zeytinliklerin sulanmaması hem ağaç başına verimi hem de üründen elde edilen zeytinyağı kalitesini düşürmektedir. Nitekim Valilikçe hazırlanan Hatay Master Planı'nda da zeytin ağaçlarının özellikle temmuz ve ağustos aylarında olmak üzere yılda en az iki defa sulanması gerektiği belirtilmektedir. Bölgenin yaz aylarında yağış almaması da göz önünde bulundurulduğunda sulamanın önemi daha da artmaktadır.

Bölgedeki zeytin üreticilerinin % 17.8'i lekelenme ve bitlenmeyi de ürün kalitesi ile zeytin ve zeytinyağı verimini olumsuz yönde etkileyen önemli bir sorun olarak görmektedir. Ancak bilinenin aksine zeytinde lekelenme, yağlık zeytini değil sofralık zeytin üretim miktarını ve kalitesini etkileyen bir faktördür. Bölgede üretilen zeytinin yaklaşık % 90'ının yağlık olarak değerlendirildiği dikkate alındığında zeytinde lekelenme hastalığının üretici görüşlerinin aksine, işletme gelirlerini büyük ölçüde etkilemediği söylenebilir. Lekelenme ve bitlenme sorununun aşılabilmesi için ise

bahar ve yaz aylarında düzenli olarak ilaçlama yapılması gerekmektedir. Bu denli önemli olmasına ve verim kayıplarına yol açmasına rağmen sorunlarla mücadelede gerekli olan ilaçlamanın ya hiç yapılmadığı yada bilinçsiz, zamansız ve yanlış olarak uygulandığı tespit edilmiştir.

Bölge zeytin üretiminde yıldan yıla görülen dönemsellik ise incelenen işletmelerde görülen diğer önemli bir sorundur. Dönemselliğe bağlı olarak verim yıldan yıla büyük bir dalgalanma göstermektedir. Verimdeki bu dalgalanma ürün fiyatının da dalgalanmasına neden olmakta, üretici geliri istikrarsızlaşmakta ve dalgalı bir seyir izlemektedir. Nitekim son 20 yılda periyodisitenin etkisi Türkiye’de % 52 olarak belirtilmiştir. Aynı kaynak bu oranı İspanya için % 20 olarak belirtmektedir. Ülkemizde zeytinlerde “var yılı” verimi, “yok yılı” veriminin 4 katıdır (Nikpeyma, 2005). Zeytin üretiminde dönemsellik sorununu dolayısıyla üretimdeki dalgalanmayı azaltmak uygulanacak yetiştirme teknikleri (sulama, gübreleme, ilaçlama budama ve hasat) ile mümkün olup, bu konuda yapılacak çalışmalara öncelik verilmesi gerekmektedir.

Araştırma Bölgesinde zeytin üretimini ve verimi etkileyen bir diğer önemli faktör ise işletmecilerin eğitim düzeyidir. İncelenen işletmelerde okuma-yazma bilmeyenlerin oranı % 7 olup, ilkokul mezunlarının oranı % 48.8, lise mezunlarının oranı ise % 8.6’dır. İşletme büyüklüğü arttıkça okur-yazarlık oranında artış görülmektedir. Yapılan çalışma kapsamında uygulanan faktör analizinde de işletmecilerin eğitim düzeyleri önemli bir faktör olarak tespit edilmiştir. Zeytin üretimi ile ilgili uygulanacak politikalarda üreticilerin bu özellikleri dikkate alınmalıdır.

İncelenen işletmelerde zeytin ağaçlarının yaşı ortalama 70 yıl olarak bulunmuştur. Ağaçların yaşlı olması da bölgede zeytin verimini ve kalitesini düşürmektedir. Her ne kadar 2000 yılından itibaren Hatay İl Özel İdare Müdürlüğü’nün desteği ile zeytin fidanı teşvik edilse de mevcut ağaç varlığının ancak % 3’ü zeytin fidanlığıdır. Mevcut ağaç varlığının gençleştirilmesine yönelik olarak 2000-2005 yılları arasında yürütülen destekleme programı sonucunda ilin toplam zeytinlik alanlarında % 1.4, toplam ağaç sayısında ise % 1’lik artış görülmüştür (TÜİK,2005). Bu sorunun giderilmesinde Hatay Valiliğince yürütülen

fidan destekleme programının (Gemlik cinsi) devam ettirilmesi ve bölgede yeni zeytin fidanlıklarının oluşturulması önem arz etmektedir. Ayrıca zeytin fidanının seçiminde salamura zeytin çeşidinden ziyade bölgenin iklim ve geleneksel üretim koşulları göz önünde bulundurularak yağlık zeytin fidanları üzerinde de durulması gerektiği bildirilmektedir.

Araştırma bölgesinde zeytincilikle ilgili bir diğer sorun da hasatta yaşanmaktadır. İncelenen işletmelerde hasatın Eylül ayında başlayıp Aralık ayı sonunda sona erdiği görülmüştür. Bölgede zeytinin % 9.4' ü Ekim, % 39.3'ü Kasım ve % 51.3' ü Aralık ayında hasat edilmektedir. Bölgede bulunan ilgili kurumlar da zeytin üreticilerinin ilaçlama, sulama, gübreleme, budama ve hasatta bilinçsiz, eksik ve yanlış uygulamalarını engelleyemediklerinden, kurtlanma ve bitlenme gibi olumsuzlukların etkilerinin daha da artmasını, üretimin düşmesini engellemek için üreticilere erken hasatı önermektedirler. Buna ek olarak, zeytinin hasattan yağhanelerde işlenmesine kadar olan sürede çuvallarda bekletilmesi ve bu sürenin uzaması zeytinyağında asit oranının yükselmesine ve zeytinyağı kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Bunlara ek olarak bölgede hasat edilmiş zeytin hırsızlığının yaygın olması ve buna bağlı olarak çiftçinin zeytin hasatını kış aylarına bırakmak istememesi gibi nedenler bölgede zeytin hasatının erken başlamasında etkili faktörlerdir. Türkiye'de yapılan araştırmalarda zeytin hasadının aralık ve şubat aylarına kaydırılması gerektiği yönünde tavsiyeler ve çalışmalar bulunmaktadır. Dolayısıyla meyveler yeterli olgunluğa erişmeden hasat yapılması, hem verimi düşürmekte, hem hasatı zorlaştırmakta hem de meyve kalitesini azaltmaktadır. Nitekim aynı iklim koşullarına sahip olan İtalya ve İspanya gibi ülkelerde zeytin hasadı Aralık ayında başlamakta ve Şubat ayında sona ermektedir (TÜİK,2002). Böylece zeytinin olgunlaşması sağlanmakta ve hasatı kolaylaştırmaktadır. Diğer yandan bölgede, hasatın sopalarla yapıldığı ve hasat yapılırken dallara vurmanın ağaçlara zarar verdiği bildirilmektedir. İtalya, İspanya gibi ülkelerde hasat için, traktöre takılabilen vibratör makineleri kullanılmaktadır. Benzer uygulama araştırma alanında yapıldığında zeytin olgunlaştıktan sonra hasat edileceğinden zeytinin yağ kalitesi artacak ve ağaçlara zarar verilmemiş olacaktır. Söz konusu tekniklerin bölgede kullanılmasının sağlanması büyük önem arz etmektedir.

Bölgede zeytin işleme tesislerinden (yağhane) 72 adet bulunmaktadır. Bu işletmelerdeki ortalama sabit sermaye 346 428.6 YTL olarak tespit edilmiştir. Zeytindeki dönemselliğe bağlı olarak yılda toplam 1 - 3 aylık bir dönemde faaliyet gösterdikleri belirlenen bu işletmeler, yılın diğer aylarında atıl durumdadır. Nitekim bazı işletmecilerin mevcut makina-teçhizatlarını Ege Bölgesindeki zeytin işleme tesislerine kiraladığı ve bu sayede yıllık ortalama 19 000 YTL ek gelir elde ettiği tespit edilmiştir.

Zeytincilik faaliyeti sonucu elde edilen zeytinyağının verim ve kalitesini etkileyen iki temel sorun belirlenmiştir.

Bunlardan birincisi, üretim aşamasındaki (toprak işleme, gübreleme, budama, sulama, ilaçlama ve hasat) eksikliklerin yarattığı sorunlardır (TKK, 2005).

Toprak işlemenin temel amacı toprağı kabartarak zeytinliğin su tutma kapasitesinin artırılması ve verilen gübrenin toprakla yeterince karışmasının sağlanmasıdır.

Gübrelemenin ise zeytinliklerde verimi ve kaliteyi artırması, zeytin ağaçlarının soğuğa karşı daha dayanıklı hale getirmesi gibi faydaları bulunmaktadır. Gübrelemenin çiçeklenmenin başladığı Şubat-Mart aylarında yapılmasının zeytinde kaliteyi artıracığı bildirilmektedir (Gündeşli, 2005).

Zeytinde budama; şekil budaması mahsül ve gençleştirme budaması olarak üç kategoriye ayrılır. Şekil budaması, 3 yılda bir ağacın iskeletini düzenlemek, mahsül budaması 2 yılda bir ağacın daha çok ışık alabilmesini sağlamak, gençleştirme budaması ise yaşlanan ağaçların kendini yenilemek için 2 yılda bir yapılmaktadır.

Üretim aşamasındaki bir diğer faktör ise sulamadır. Sulama imkanı olan zeytinliklerin meyve oluşumu ve renk değişimi dönemlerinde sulanması verimi ve kaliteyi doğrudan etkilemektedir (TKB, 2003). Sulamanın mümkün olmadığı kırsal ve meyilli arazilerdeki zeytinliklerde ise toprağın nem oranını artırmak amacıyla toprak işleme ve yabancı ot mücadelesine önem vermek gerekmektedir (TKK, 2005).

İlaçlama ise zeytinde en fazla rastlanan zeytin güvesi, zeytin sineği ve halkalı leke hastalıklarının önlenmesi için gereklidir. Özellikle zeytin güvesi halk arasında kurtlanma olarak adlandırılmakta olup, zeytinin çiçeğine, meyvesine ve yaprağına zarar vererek büyük ölçüde verim ve kalite kaybına neden olmaktadır.

Araştırma bölgesindeki zeytin üreticilerinin % 78.6'sı da kurtlanmayı önemli bir sorun olarak belirtmişlerdir.

Zeytinde en büyük kayıplar hasat döneminde verilmektedir. Geleneksel olarak sıvıkla yapılan zeytin hasadı sonucunda sürgünler kırılmakta, tomurcuk ve yaprak sayısı azalmakta ve meyveler zarar görmektedir. Zeytin ağaçlarının hasat sırasında zarar görmesinin dönmelliği artırıcı özelliği de bulunmaktadır (Nikpeyma, 2005). Meyvenin zedelenmesi ise zeytinin işlenmesine kadar geçen sürede çürüme ve bozulmayı artırmaktadır. Ayrıca hasat edilen zeytinin zeytin işleme tesislerine nakledilirken plastik kasa veya selevlerle taşınması gerekmektedir. Ancak bu işlem çuvallarla yapılmaktadır. Bu nedenle altta kalan zeytinlerin ezilmesi neticesinde bozulmalar olmaktadır.

Zeytinyağı üretiminde verim ve kaliteyi etkileyen bir diğer sorun ise zeytin işleme ve pazarlamada yaşanmaktadır. Zeytin hasat edildikten sonra 24 saat içinde işlenmeli, zeytin preslenmeden önce taş toprak yaprak gibi yabancı maddelerden ayıklanmalı, yağhanelerde kapasitenin üzerinde zeytin aynı anda preslenmemeli ve presleme esnasında kullanılan suyun sıcaklığı 50oC'nin üzerinde olmamalıdır (TKB,1989).

Elde edilen zeytinyağının nemsiz, ışıksız ve serin bir yerde depolanması büyük önem taşımakta olup, bu koşulların sağlanmaması zeytinyağında asit oranının artmasına neden olmaktadır.

Zeytinyağının pazarlanması aşamasında ise üreticinin elde ettiği zeytinyağı doğrudan tüccara satılmakta, ambalajlama yapılmadığından dolayı dökme zeytinyağı olarak elden çıkarılmaktadır.

KAYNAKLAR

- AKSOY, A., 1996. Bitkisel Yemeklik Yağ Sanayi, Gıda Teknolojisi Dergisi, Eylül 1996, Yıl:1, Sayı:7.
- ARTUKOĞLU, M., 2003. Türkiye ve A.B'de Zeytinyağına İlişkin Son Uygulamaların Değerlendirilmesi, Türkiye I. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu, 3-4 Ekim 2003 İzmir.
- ANONİM, 2003. Hatay Tarım Arazisinin Dağılımı, <http://www.hatay.gov.tr/ekodurum/tarim.htm>. (Erişim tarihi: 13.03.2004)
- ALKAN, A.,Altınözü ve Zeytinyağı. <http://www.altinozu.com.tr> (Erişim tarihi: 13.03.2004)) <http://alkanavni.sitemynet.com/altinozu/zeytinyagi.htm>
- ALKAN, A.,Altınözü Tarihi, <http://alkanavni.sitemynet.com/altinozu/zeytinyagi.htm> (Erişim tarihi: 11.03.2004)
- ANONİM, 2003.a. İl Tarım ve Kırsal Kalkınma Master Planlarının Hazırlanmasına Destek Projesi. Hatay Tarım İl Müdürlüğü, Hatay.
- ANONİM, 2003.b. Brifing Notları, Altınözü İlçe Tarım Müdürlüğü, Altınözü, Hatay.
- ANONİM, 2000.c. Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, Ankara.
- AYANOĞLU, H., TOPLU, C., BAYAZİT, S., 1999. Hatay İli Zeytinciliğinin Teknik Yapısı, Mustafa Kemal Üniversitesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Antakya, Hatay.
- BAŞARAN, R., 2006. Zeytin Dikimine Teşvik, Yeni Asır Gazetesi, <http://www.yeniasir.com.tr/> (Erişim tarihi: 07.08.2006)
- ÇELİK, N., TAN, M., 2003. Avrupa Birliği' nin Zeytinyağı Politikası, Türkiye' deki Uyum Çalışmaları ve TARİŞ' in Rolü, Türkiye I. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu, 3-4 Ekim 2003 İzmir.
- ÇOLAKOĞLU, A., 1989. Güneydoğu Ve Doğu Akdeniz İlleri Zeytinyağı Sanayinin Bugünkü Durumu ve Gelişme İmkanları, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Yayın No:89, Bornova, İzmir.
- DÖLEKOĞLU, T., 2000. Türkiye Zeytinyağı Dışsatımının Analizi, Çukurova Üniversitesi, tarım Ekonomisi Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 2000, Adana.

- ERSOY, B., 2000. Zeytinyağı ve Prina Yağlarının Sınıflandırılması, Kalite ve Saflık Kriterleri, Zeytinyağı Teknolojisi Kursu, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Bornova, İzmir.
- ERASLAN, C., 1998. Türkiye Bitkisel Yağ Sanayinin Genel Durumu, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Tarım Ürünleri Teknolojisi, Mayıs 1998, Adana.
- GAYTANCIOĞLU, O., UNAKITAN, G., HURMA, H., DEMİRKOL, C., Türkiye’ de Ayçiçeğinin Arz, Talep ve Dış Ticaretinin Ekonometrik Analizi, TÜBAP-492.
- GÖKÇE, O., 2003. Türkiye’ de Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sektörünün Üretim Öncesi Sorunları Üzerine Bir İnceleme, Türkiye I. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu, 3-4 Ekim 2003 İzmir.
- GÜL, A., 1995. Sulamanın GAP Alanında Tarım Sektöründe Üretim Yapısı, Girdi Kullanımı, Verimlilik ve İşletme Gelirleri Üzerine Etkileri, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Adana.
- GÜNDEŞLİ, M., A., 2005. İlkbaharda Yapraktan Bor Uygulamasının Gemlik Zeytin Çeşidinde Meyve Tutumu Üzerine Etkisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ekim 2005, K.Maraş
- İNAN, İ., H., 2001. Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği, Tekirdağ Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, 5. Baskı, s:228, Tekirdağ.
- NİKPEYMA, Y., 2005. Modern Zeytin Yetiştiriciliği, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, <http://www.ciftci.ksu.edu.tr/> (Erişim tarihi:03.08.2006)
- NAS, S., GÖKALP, H., Y., ÜNSAL, M., 1988. Zeytinyağı Üretim teknolojisi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Bornova, İzmir.
- OKTAR, A., ÇOLAKOĞLU, A., IŞIKLI, T., ACAR, H., 1983. Zeytinyağı ve Teknolojisi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, yayın No: 27, Bornova, İzmir.
- ÖZER, C., Hatay’ da Coğrafi Konum ve Yerşekilleri, http://celalozer.itgo.com/whats_new.html (Erişim tarihi: 10.03.2004)

- ÖZÇELİK, B., EVRANUZ, Ö., 1998 Yağı Tohumlarda Lipid Oksidasyonu: Etkili Faktörler ve Ölçüm Yöntemleri, İstanbul Teknik Üniversitesi, Gıda Mühendisliği, İstanbul.
- OLGUN, A., 1992. Türkiye’de Zeytinyağı Sektörünün Yapısal Analizi ve İhracat Kapasitesi, Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Bornova, İzmir.
- TAN, M., ÇELİK, N., T., 2003. Avrupa Birliği’nin Zeytinyağı Politikası, Türkiye’deki Uyum Çalışmaları ve Tarıf’ın Rolü, Türkiye I. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu, 3-4 Ekim 2003 İzmir.
- TATLI, A., 2002. Zeytin Yetiştiriciliği, Kahramanmaraş tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, 2002.
- TKB, 2002. Zeytin Yetiştiriciliği, Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Konya Tarım İl Müdürlüğü, Konya.
- TTK, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifi Web Portalı, <http://www.tarimkredi.org.tr/> (Erişim tarihi:04.10.2006)
- ÜLGER, S., BAKTIR, İ., KAYNAK, L., 1999. Zeytinlerde Periodisite ve Çiçek Tomurcuğu Oluşumu Üzerine İçsel Büyüme Hormonlarının Etkilerinin Saptanması, Tr.J.Agriculture and Forestry 23 (1999) Sayı:3, 619-623, TÜBİTAK, Ankara.
- YAMANE, T., 1967. Elementary Sampling Theory Prentice-Inc. Englewood Cliffs. N.S., USA.
- YAVUZ, O., GÜRBÜZ, İ., B., 2000. Türkiye Zeytin ve Zeytinyağı Sektörünün Üretim ve Pazar Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri, Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Bursa.

ÖZGEÇMİŞ

Savaş ÖZGÜRSOY, 4 Mart 1972’de Ankara’da doğdu. İlkokulu Ankara’da, orta öğrenimini ise Hatay’da tamamladı.1995 yılında Doğu Akdeniz Üniversitesi, İşletme ve Ekonomi Fakültesi, Ekonomi Bölümü’nü, 1996 yılında da aynı bölümde Yüksek Lisans Programı’nı tamamlamıştır. 1997 yılında T.Halk Bankası Genel Müdürlüğü Sanayi Krediler Müdürlüğü’ de uzman Yardımcısı olarak bankacılığa başlamış 1999 yılında Çukurova Bölge İstihbarat ve Mali Tahlil Müdürlüğü’ne tayin olmuştur. Daha sonra sırasıyla Esbank, Denizbank ve Anadolubank’ ta görev yapmıştır.

EK 1. İncelenen İşletmelerde Aktif Sermayenin Unsurlarına Göre Dağılımı

Sermaye Unsurları		İşletme Grupları								Ortalama	
		1		2		3		4			
		Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
Çiftlik Serm.	Arazi	18 750.0	44,9	66 240.7	55.4	191 576.9	69.2	324 500	66.3	150266,9	64.8
	Bina	3 887.5	9.3	7 759.3	6.5	15 000	5.4	17 000	3.5	10 911.7	4.7
	Bitki	6 050.0	14.5	23 760.6	19.9	47 142	17.0	78 400	16.0	38 848.1	16.7
	Arazi Islahı	125,0	0,3	185.2	0,2	0,0	0.0	23 200	4.7	5 877.5	2.5
	Toplam	28 812,5	69,0	97 945.8	82.0	253 718.9	91.6	443 140	90.5	205 940.3	88.8
İşletme Serm	Hayvan	3562.5	8,5	4925.9	4,1	6 538.5	2.4	6400,0	1.3	5 356.7	2,3
	Alet-Makine	6562.5	15,7	11740.7	9.8	11 346.2	4.1	25000,0	5.1	13 662.3	5.9
	Malzeme-mühimmat	2187.5	5,2	4500.0	3.8	5 384.6	1.9	12000,0	2.5	6 018.0	2.6
	Para	625.0	1,5	370.4	0,3	0.0	0.0	3000,0	0.6	998.8	0.4
	Toplam	12 937.5	31,0	21 537	18.0	23 269.2	8.4	46 400	9.5	26 035.9	11.2
Genel Toplam		41750	100,0	119 483	100,0	276 988.1	100,0	489 540	100,0	231 940.2	100,0

EK 2. İşletmelerde Pasif Sermayenin Unsurlarına Göre Dağılımı

Sermaye Unsurları	İşletme Grupları								Ortalama	
	1		2		3		4			
	<i>Değer</i>	%	<i>Değer</i>	%	<i>Değer</i>	%	<i>Değer</i>	%	<i>Değer</i>	%
Yabancı	687.5	1,6	1768,5	1.5	5 092.3	1.8	1000,0	0.2	2 137.1	0.9
Öz	41062.5	98,4	117714.3	98.5	271 895.8	98.2	488 540.0	99.8	229 803.2	99.1
Toplam	41750.0	100.0	119 482.8	100.0	276 988.1	100.0	489 540.0	100,0	231 940.2	100.0

EK 3. İncelenen İşletmelerde İşletme Masrafları

Masraf Unsurları	İşletme Grupları								Ortalama	
	1		2		3		4			
Değişen Masraflar	<i>Değer</i>	<i>%</i>	<i>Değer</i>	<i>%</i>	<i>Değer</i>	<i>%</i>	<i>Değer</i>	<i>%</i>	<i>Değer</i>	<i>%</i>
<i>Gübre</i>	66,7	1,2	178,9	1,5	503,8	2,7	1146,3	3,5	473,9	2,8
<i>İlaç</i>	13,3	0,2	12,6	0,1	88,8	0,5	125,0	0,4	59,9	0,4
<i>Sulama</i>	40,0	0,7	10,0	0,1	139,0	0,7	300,0	0,9	122,3	0,7
<i>Bakım</i>	82,0	1,4	286,7	2,5	608,7	3,2	469,6	1,5	361,7	2,1
<i>Hasat</i>	320,4	5,6	1592,0	13,8	3780,0	20,1	6056,0	18,8	2937,1	17,2
<i>Pazarlama</i>	514,3	9,0	830,2	7,2	2279,8	12,1	3652,0	11,3	1819,1	10,6
<i>Diğer</i>	137,5	2,4	353,7	3,1	1018,5	5,4	200,0	0,6	427,4	2,5
<i>Toplam</i>	2465,9	43,2	5374,6	46,6	11347,6	60,4	19032,9	58,9	9982,7	58,4
Sabit Masraflar										
<i>Genel İdari</i>	227,1	4,0	406,2	3,5	958,9	5,1	1972,7	6,1	891,2	5,2
<i>Amortisman</i>	511,9	9,0	942,2	8,2	867,3	4,6	1590,0	4,9	977,9	5,7
<i>Tamir-Bakım</i>	1473,8	25,8	2904,1	25,2	3138,5	16,7	5910,0	18,3	3356,6	19,6
<i>Faizler</i>	887,5	15,6	1563,3	13,5	1464,0	7,8	3592,0	11,1	1876,7	11,0
<i>Toplam</i>	3100,2	54,4	5815,8	50,4	6428,7	34,2	13064,7	40,5	7102,4	41,6
Genel Toplam	5703,6	100,0	11544,2	100,0	18794,8	100,0	32297,6	100,0	17085,0	100,0

EK 4. Yıllara Göre Zeytin Üretim Alanları (Ha)

Yıllar	Dünya	İspanya	İtalya	Yunanistan	Türkiye
1990	7.405.794	2.064.000	1.134.133	691.000	537.333
1991	7.439.596	2.074.000	1.115.322	705.000	543.467
1992	7.480.528	2.051.000	1.125.435	713.000	541.733
1993	7.669.959	2.092.000	1.119.210	719.000	544.687
1994	7.641.571	2.094.000	1.118.740	726.000	547.947
1995	7.739.653	2.119.395	1.106.662	708.716	542.913
1996	7.976.131	2.125.630	1.104.120	717.383	554.667
1997	7.709.066	2.207.556	1.124.320	728.735	571.867
1998	7.951.319	2.194.000	1.115.100	738.582	571.761
1999	8.303.529	2.200.000	1.128.266	772.400	580.286
2000	8.327.400	2.300.000	1.136.627	781.000	594.072
2001	8.402.142	2.400.000	1.142.579	767.144	599.400
2002	8.427.121	2.430.582	1.170.362	765.000	610.722
2003	8.806.979	2.439.582	1.162.789	765.000	614.385
2004	7.879.151	1.603.841	1.166.350	765.000	632.700
2005	7.455.049	1.199.093	1.132.464	765.000	649.350

Kaynak: FAO,2006

EK 5 . Yıllara Göre Zeytin Üretimi (Ton)

Yıllar	Dünya	İspanya	İtalya	Yunanistan	Türkiye
1990	9.024.964	3.369.300	2.912.540	1.003.724	1.100.000
1991	12.817.381	2.983.000	3.945.830	2.031.000	640.000
1992	10.928.136	3.177.900	2.366.366	1.847.000	750.000
1993	11.013.462	2.809.907	2.992.866	1.681.000	550.000
1994	11.436.916	2.799.000	2.640.328	2.001.800	1.400.000
1995	10.338.403	1.694.200	3.288.580	2.199.300	515.000
1996	15.377.238	4.517.200	2.147.340	2.131.000	1.800.000
1997	15.107.533	5.879.640	3.591.085	2.087.165	510.000
1998	14.457.568	4.279.180	2.548.510	2.068.167	1.650.000
1999	14.226.084	3.460.100	3.765.100	2.419.000	600.000
2000	15.600.070	4.943.800	2.821.000	2.502.000	1.800.000
2001	15.598.566	6.762.600	3.137.200	2.350.033	600.000
2002	15.680.464	4.414.911	3.231.300	2.573.835	1.800.000
2003	17.841.885	7.553.566	3.391.112	2.050.257	850.000
2004	17.176.231	4.965.900	4.530.800	2.129.565	1.600.000
2005	14.511.779	3.712.700	4.114.293	2.200.000	850.000

Kaynak:FAO,2005

EK 6. Yıllara Göre Zeytinyağı İhracatı (Ton)

Yıllar	Dünya	İspanya	İtalya	Yunanistan	Türkiye
1990	629.815	259.262	122.959	108.353	3.386
1991	840.848	399.582	134.720	71.740	15.156
1992	721.430	181.135	157.338	194.689	11.358
1993	697.230	225.862	157.877	125.960	6.464
1994	810.120	266.440	157.069	123.185	14.472
1995	749.692	175.906	176.860	176.104	58218
1996	707.050	211.385	172.055	187.558	23.278
1997	1.039.803	431.283	213.794	127.608	48.123
1998	1.009.335	407.513	212.014	141.995	48.658
1999	1.070.854	235.167	246.561	244.819	102.956
2000	1.103.982	416.792	340.672	133.658	16.327
2001	1.242.341	471.176	300.343	198.433	98.578
2002	1.166.024	608.382	321.867	86.979	23.879
2003	1.212.139	553.591	312.062	117.986	76.225
2004	1.594.549	676.877	458.205	52.946	50.857

Kaynak: FAO,2006

EK 7. Yıllara Göre Zeytinyağı İthalatı (Ton)

Yıllar	Dünya	İspanya	İtalya	Yunanistan	Türkiye
1990	628.956	20.326	327.855	6.997	1.882
1991	837.034	64.506	433.585	37.770	0
1992	690.470	80.441	250.443	2.647	2.446
1993	728.165	54.260	298.234	2.875	0
1994	883.313	125.578	333.470	7.507	1.190
1995	777.385	137.581	235.323	2.762	21
1996	759.087	101.382	253.275	1.898	145
1997	1.132.309	69.322	516.208	4.581	19
1998	1.056.468	55.313	436.576	5.349	81
1999	1.133.736	125.073	417.865	2.776	229
2000	1.200.077	45.596	488.406	2.657	1.688
2001	1.292.080	50.737	514.934	6.956	29
2002	1.323.852	16.354	553.998	6.782	2.281
2003	1.345.710	72.139	517.596	6.497	1.106
2004	1.720.232	121.234	719.419	11.215	27

Kaynak: FAO,2006

EK 8. Zeytin Üretimi İle İlgili Sorular

1. 2004 üretim sezonunda zeytincilik yaptınız mı?
1)Evet 2)Hayır
2. Ailenizdeki toplam birey sayısı.....adet
3. Ailenizdeki toplam çalışabilir birey sayısı.....adet
4. Zeytin üretiminde yıllık toplam çalışma süresigün.
5. Kaç yıldan beri zeytincilik ile uğraşıyorsunuz.....yıl
6. İşletme sahibinin cinsiyeti 1)Erkek 2)Kadın
7. İşletme sahibinin yaşı.....
8. İşletme sahibinin ikamet ettiği yer?
1)Köy 2)İlçe 3)Şehir 4)Köy+Şehir
9. İşletme sahibinin eğitim durumu
1)Okuryazar değil 2)Okuryazar 3)İlkokul 4)Ortaokul 5)Lise 6)Üniversite
10. Zeytin ve zeytinyağı üretimini önümüzdeki yıllarda da devam ettirmeyi düşünüyor musunuz?
1)Evet 2)Hayır 3)Bilmiyor
11. Zeytincilikle ilgili sermaye unsurları nelerdir?

<u>Çeşidi</u>	<u>Bin(TL)</u>	<u>Zeytin Üretiminin Payı(%)</u>
1)Bina sermayesi		
2)Alet makina sermayesi		
3)Hayvan sermayesi		
4)Bitki sermayesi		
5)Ambar mevcudu		
6)Para ve alacaklar		
7)Diğer		
Toplam		100

12. Herhangi bir kooperatife veya birliğe üye misiniz?
1)Evet 2)Hayır
13. Evet ise hangilerine üyesiniz?
1)Tarım Kredi Kooperatifi
2)Sulama Birliği
3)Ziraat Odası
4)Tarımsal Kalkınma Kooperatifi
5)Diğer
14. Herhangi bir kooperatife veya birliğe üye değilseniz nedenleri?
.....
.....
15. Bu üretim sezonunda zeytincilik için borçlandınız mı?
1)Evet 2)Hayır
16. Evet ise toplam borç miktarı.....TL
17. Borç Kaynağı Yüzde (%)
1)Tarım Kredi Kooperatifi
2)T.C. Ziraat Bankası
3)Diğer Bankalar
4)Tüccar
5)Aile-tanidik
6)Tefeciden
7)Diğer(Belirtiniz).....

Toplam**100**

18. Varsa diğer gelirler (yıllık)

1) Emekli Maaşı.....TL

2) Kira, ortak geliri (arazi).....TL

3) Kira, (bina geliri).....TL

4) Diğer.....TL

19. Daimi işçi sayısı.....Adet

20. Toplam yıllık çalışma süresi.....Gün

21. Toplam yıllık ödenen ücret.....TL

22. Geçici işçi sayısı.....Adet

23. Toplam yıllık çalışma süresi.....Gün

24. Toplam yıllık ödenen ücret.....TL

25. Zeytin üretiminde en önemli hastalık ve zararlılar hangileridir?

.....

.....

26. Bölge için en uygun bulduğunuz zeytin çeşidi hangisidir? Siz hangi çeşitleri yetiştiriyor sunuz? Neden?

.....

.....

27. Size göre bölgedeki en karlı tarımsal üretim dalı hangisidir?.....

28. Üretim ile ilgili sorunları belirtiniz.

.....

.....

.....

.....

.....

29. Pazarlama ile ilgili sorunları belirtiniz.

.....

.....

.....

.....

.....

EK 9. Zeytinyağı üretimi ile ilgili sorular:

İşletme ile ilgili genel bilgiler;

Firma Adı :

Adres :

Tel/Fax :

Anket yapılan kişinin görevi :

1. İşletmenin Kuruluş Tarihi :

2. İşletmenin Hukuki Yapısı

1)Kooperatif

2)Limited Şirket

3)Anonim Şirket

4)Şahıs veya Aile şirketi

5)Diğer.....

3. İşletmenin Statüsü

1)Kira

2)Mülk

3)Ortakçılık

4. Tesis kira ise yıllık kira tutarını belirtiniz.....TL

Sermaye Yapısı

Bin (TL)

1) Bina

.....

2) Alet-makina

.....

3) Diğer

.....

Toplam

.....

5. İşletmenin kaç yıldan beri bu sektörde faaliyet gösterdiği.....yıl

Yöneticinin;

6. Mesleği.....

7. Yaşı.....

8. Eğitimi

1)Okuryazar değil 2)Okuryazar 3)İlkokul 4)Ortaokul 5)Lise 6)Üniversite

9.Sektördeki deneyimi.....yıl

10. Bu işletmede çalışma süresi.....yıl

11 İşletmenin üretim sezonuna başlama tarihi.....

12. İşletmede üretim sezonunun bitiş tarihi

13. İşletmenin aylar itibariyle işlediği ürün ve üretim miktarları.

Aylar	Kapasite (Ton)	İşlenen Ürün Miktarı (Zeytin-Ton)	Elde Edilen Ürün Miktarı (Ton/Ytl)				Alınan Ücret (Ton)	
			Zeytinyağı		Prina Odunu		Zeytinyağı	Prina Odunu
			Ton	YTL	Ton	YTL		
Eylül								
Ekim								
Kasım								
Aralık								
Diğer								
Toplam								

14.Alınan ücret nasıl belirleniyor? Açıklayınız?

.....
.....
.....

15. İşletmedeki personel sayısı
 1)Daimi (Tam zamanlı).....kişi
 2)Geçici.....kişi
 3)Vardiyalı.....kişi
 16. İşletmedeki aylık personel giderleri
 1)Daimi işçilere ödenen.....TL
 2)Geçici işçilere ödenen.....TL
 3)Vardiyalı işçilere ödenen.....TL
TL
 17. İşletmenin yıllık elektrik gideri.....
 18. İşletmenin yıllık su gideri.....
 19. İşletmenin yıllık yakıt gideri.....
 20. İşletmenin yıllık giderleri.....
 21. İşletmenin diğer gelirleri.....
 22.Ürünleri nasıl değerlendiriyor sunuz? (%)

		Zeytinyağı	Pirina Odunu
Aile tüketimi			
Satış	İşletmeden		
	Tüccara		
	Komisyoncuya		
	Diğer		
Toplam			

		Zeytinyağı	Prina Odunu
Satış Yeri	İşletme İçi		
	İşletme Dışı		
Satış Şekli	Vadeli		
	Peşin		
Satış Biçimi	Toptan		
	Perakende		
	Ambalaj		

22. Zeytinyağı sektörü ile ilgili sorun ve önerileriniz

.....

.....

.....

.....

.....